

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma / kasvatus- ja perhetyö

Matti Niinivirta

Marjo Solla

SATUKIRJA LAPSEN TUEKSI HUOSTAANOTTOON

Opinnäytetyö 2010

TIIVISTELMÄ

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaaliala

NIINIVIRTA, MATTI

SOLLA, MARJO

Opinnäytetyö

Työn ohjaaja

Toimeksiantaja

Marraskuu 2010

Avainsanat

Satukirja lapsen tueksi huostaanottoon

53 sivua + 3 liitesivua

Lehtori Miia Heikkinen

Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy

huostaanotto, lapsilähtöisyys, satukirjallisuus

Toiminnallisen opinnäytetyön aiheena oli tutkia lastensuojelua, lapsen kehitystasoa ja satukirjallisuuden teoriaa. Teorian pohjalta kehitettiin lapsilähtöinen, eläinaiheinen satukirja 4–6-vuotiaille, joka on opinnäytetyön produktio. Opinnäytetyön aihe on ajankohtainen, sillä huostaanottoluvut ovat olleet nousussa joka vuosi ja lapsilähtöisyyttä tulisi korostaa entistä enemmän lastensuojelussa. Lisäksi henkilökohtaisena motiivina toimi halu tuoda omaa taiteellista luovuutta esiin ja yhdistää se sosiaalialan osaamiseen.

Opinnäytetyön tutkimus-osio rakentuu kolmesta pääaiheesta. Ensimmäisenä käsitellään lastensuojelua ja siihen liittyen huostaanottoa ja sijaishuoltoa. Seuraavaksi tutkitaan 4–6-vuotiaan lapsen kehitystä ja huostaanoton vaikutuksia lapseen. Kolmannessa aihealueessa käsitellään satukirjallisuuden ja satukirjan tekemiseen liittyvää teoriaa. Lopussa kuvataan myös satukirjan tekoprosessin vaiheet.

Satukirjan tarkoitus on toimia työvälineenä ammattilaiselle ja tukivälineenä lapselle. Sen avulla lapselle selvennetään häntä koskevaa huostaanottoa sekä käsitellään huostaanottoon liittyviä kokemuksia ja tuntemuksia. Lisäksi kirjan olisi tarkoitus edistää lapsilähtöisyyden toteutumista lastensuojelussa ja auttaa lapsen äänen kuulumista lastensuojeluprosessin keskellä.

ABSTRACT

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

University of Applied Sciences

Social Care

NIINIVIRTA, MATTI

SOLLA, MARJO

Bachelor's Thesis

Supervisor

Commissioned by

November 2010

Keywords

Storybook as Support in Custody

53 pages + 3 pages of appendices

Miia Heikkinen, Senior Lecturer

Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy

custody, child orientation, children's literature

The theme of this functional study was to examine the child welfare system, child's development and the theory of children's literature. Based on the study we did an animal-themed storybook for 4-6 year-olds, which serves as the product of the work. The topic of the study is current, because custody numbers have been rising every year and the orientation of the child should have greater emphasis on child protection. In addition, a personal motive was to bring out our own artistic creativity and to combine this with our knowledge of social services.

The study is built on three main topics. First the child protection is studied which involves the child taken into custody and foster care. Next 4-6 year old child's development is processed and the impact that the custody has to the child. On the third theme the theory of children's literature and creation of a storybook was studied. At the end the different stages of creating our own storybook was described.

The storybook is intended to serve as a tool for professionals to use, and as a support tool for a child. It clarifies the custody process and helps the child to deal with his/hers experiences and feelings related to the whole event. In addition, the book is meant to promote child-orientation in child protection and to help to bring forth the child's voice in the middle of the process.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO	7
2	TUTKIMUS	8
2.1	Tutkimuksen tyyli ja työnjako	8
2.2	Tutkimuskysymykset ja tavoitteet	9
3	LASTENSUOJELU	9
3.1	Lasten osallisuus lastensuojelussa	10
3.2	Lastensuojeluprosessi tiivistetysti	11
4	HUOSTAANOTTO	12
4.1	Huostaanottojen taustat ja syyt	13
4.2	Huostaanottoprosessi tarkemmin	14
4.2.1	Huostaanottotarpeen arviointi	14
4.2.2	Sijaishuoltopaikan valinta	15
4.2.3	Asiakassuunnitelman laatiminen	16
4.2.4	Asianosaisten kuuleminen	16
4.2.5	Päätöksen tekeminen huostaanotosta ja sijaishuollosta	17
4.2.6	Sijaishuoltopaikkaan sijoittaminen	18
4.2.7	Huostassapidon päättymisen	19
4.3	Huostaanoton laatukriteerit	19
5	SIJAISHUOLTO	19
5.1	Sijaishuollon muodot	20
5.1.1	Perhehoito: sijaiskodit ja ammatilliset perhekodit	20
5.1.2	Laitoshuolto	21
5.1.3	Muu lapsen tarpeiden mukainen sijoituspaikka	21
5.1.4	Lapsen sijoittaminen kotiin	22
5.2	Laatukriteerit sijaishuollossa	22

6	LAPSI HUOSTAANOTON KESKIÖSSÄ	23
6.1	Huostaanotto kriisinä ja traumaattisena kokemuksena	23
6.2	Trauman vaikutukset	24
6.3	Lapsen kanssa työskentely	25
6.4	Lapsen erokriisi	26
6.5	Vastuu	27
6.6	Lasta suojaavat tekijät ja suojautumiskeinot	27
7	4–6 -VUOTIAAN LAPSEN KEHITYSTASO	28
8	SATUKIRJAN TEORIAA	30
8.1	Satujen merkitys lapselle	30
8.2	Sadun terapeuttisuus	32
8.3	Sadun rakenne	32
8.4	Sadun hahmot	33
8.5	Sadun teksti	33
8.6	Sadun kuvitus	34
9	OMAN SATUKIRJAN TEKOPROSESSI	35
9.1	Tekoprosessin lähtökohdat ja rakenne	35
9.2	Tavoitteet satukirjalle	35
9.3	Juoni	36
9.4	Hahmot	37
9.5	Kuvitus ja teksti	40
9.6	Teoriapohja	41
	9.6.1 Lastensuojelu, huostaanotto ja sijaishuolto satukirjassamme	41
	9.6.2 Lapsen kehitystason huomioiminen satukirjassamme	42
	9.6.3 Satukirjallisuuden teoria satukirjassamme	43
10	POHDINTA	44
10.1	Arviointi	45
10.2	Jatkosuunnitelmat	46
	LÄHTEET	48
	LIITTEET	
	Liite 1. Satukirjan kuvakäsikirjoitus	

Liite 2. Luonnoskuva Hopsun kodista

Liite 3. Määräluonnoksia

1 JOHDANTO

Opinnäytetyömme lähti liikkeelle meidän kummankin halusta yhdistää sosiaaliala ja taiteellinen osaaminen. Saimmekin vinkin, että voisimme lähteä työstämään satukirjaa työvälineeksi lastensuojeluun. Meitä myös innoittivat aikaisemmat samantyylliset työvälineeksi tarkoitetut Saara Laihon kirjat Et ole yksin ”Pikku-Kurre!” ja ”Urhea Pikku-Nalle” alkoholiongelma- ja väkivaltaperheistä, joihin olimme tutustuneet opiskelujen yhteydessä. Samanhenkisiä opinnäytetöitäkin on tehty muutamia kappaleita, esimerkiksi Nina Ahosen satukirja päiväkodin arjesta ja Anna-Leena Hanhelan satukirja lapsen ensimmäisestä hammashoitolakäynnistä. Yhteisten keskustelujen jälkeen päätimme tehdä satukirjan huostaanotosta. Huostaanotto satukirjan aiheena tuntui luontevalta valinnalta, koska omiin työkokemuksiin perustuen tällainen työväline tuntui käytännönläheiseltä ja tarpeelliselta sekä kasvavien huostaanottolukujen perusteella ajankohtaiselta. Yhteistyökumppaniksemme työlemme saimme Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy:n, tuttavallisemmin Socomin.

Erityisesti työtämme on ohjannut ajatus siitä, että lapsilähtöisyyttä lastensuojelussa tulisi korostaa nykypäivänä entistä enemmän. Lapsilähtöisyys lastensuojelussa tarkoittaa, että työntekijällä on riittävästi aikaa tavata lasta henkilökohtaisesti ja hänellä on käytössään lasta kiinnostavia työvälineitä ja valmius työskennellä toiminnallisesti. Vaikeissa oloissa kasvanut lapsi ei välttämättä ole tottunut siihen, että häntä kuullaan ja ymmärretäisiin. Lapsilähtöisen työskentelyn tulisikin siksi perustua vastavuoroisuuteen ja lapsen yksilölliseen huomioimiseen. Turvallinen vuorovaikutus mahdollistaa lapselle oman elämänsä hahmottamisen ja työntekijä saa mahdollisesti uutta tietoa lapsesta ja hänen kokemuksistaan. (Väliavaara 2004, 12.)

Lastensuojelussa on ollut valloilla perhekeskeinen työote, jossa lapsi katsotaan suojelun kohteeksi ja jätetään tahattomasti sivustaseuraajaksi. Tällöin työskentely keskittyy vanhempien auttamiseen ja heidän ongelmiinsa. Lapsen paha olo jää kuitenkin käsittelemättä, jos lapsen kanssa ei puhuta vaikeista kokemuksista. Pahimmassa tapauksessa lapsi oppii, että hänen mielipiteillään ei ole merkitystä ja näin ollen hän ei voi itse vaikuttaa elämäänsä. Lapsi kuitenkin tarvitsee apua kokemuksiansa työstämiseen, koska hän ei ole irrallinen yksikkö perheessä ja hänellä on kiinteä suhde kodin tapahtumiin. Lapselle syntyy kuulluksi ja nähdyksi tuleminen tunne, jos hän saa jakaa kokemuksiaan jonkun kanssa. (Väliavaara 2004, 10.)

Alusta alkaen opinnäytetyömme tarkoituksena oli tehdä lapsilähtöinen, eläinaiheinen satukirja 4–6-vuotiaille. Ideana on, että kirja toimisi työvälineenä ammattilaiselle ja tukivälineenä lapselle. Kirjan avulla pienelle lapselle selvennetään ikätason mukaisesti häntä koskevaa huostaanottoa ja siihen liittyviä vaiheita. Kirja myös auttaa lasta käsittelemään huostaanottoon liittyviä kokemuksia ja tunteita turvallisesti aikuisen kanssa. Lapsi kokee huostaanoton kriisinä, joten lasta tulee auttaa ja tukea tässä suuressa elämänmuutoksessa. Lisäksi kirjan olisi tarkoitus edistää lapsilähtöisyyden toteutumista lastensuojelussa ja auttaa lapsen äänen kuulumista lastensuojeluprosessin keskellä.

Opinnäytetyömme rakentuu kolmesta selkeästä aihealueesta. Käsitlemme ensimmäisenä lastensuojelua ja siihen liittyen huostaanottoa ja sijaishuoltoa. Toisena käsittelemme lapsen kehitystä ja huostaanoton vaikutuksia lapseen. Kolmantena aihealueena on satukirjan tekemiseen liittyvä teoria ja satukirjamme tekoprosessin kuvaus.

2 TUTKIMUS

2.1 Tutkimuksen tyyli ja työnjako

Opinnäytetyömme on tyyliltään toiminnallinen, eli teorian lisäksi siihen sisältyy produktio. Produktiona työssämme oli tutkimuksemme pohjalta luotu satukirja huostaanotosta. Varsinaisena tutkimuksena työssämme toimi keräämämme teoria, jolla perustelimme satukirjan ja siihen tekemämme valinnat. Oikeastaan opinnäytetyömme on enemmänkin kehittämisprojekti, kuin perinteinen tutkimus.

Työskentely alkoi suunnitteluprosessista, jonka teimme yhdessä. Tutkimus-osiossa otimme käsittelyyn yhden kolmesta aihealueesta kerrallaan. Työstämisen aloitimme tiedonkeruulla, jolloin etsimme yhdessä aiheeseen sopivia lähteitä. Keräämämme lähdemateriaalin jaoimme käsiteltäväksi kahteen osaan, molemmille suurin piirtein yhtä paljon. Seuraavaksi asetimme päivämäärän, johon mennessä olimme käyneet lähdemateriaalin läpi ja kirjoittaneet puhtaaksi omat osuutemme. Lopuksi kävimme läpi ja keräsimme yhteen tuottamamme tekstin ja loimme kahdesta tekstistä yhden kokonaisuuden. Kun käsittelemämme aihealue oli valmis, siirryimme seuraavaan osioon. Pohdinnan teimme luonnollisesti yhdessä kuten myös satukirjan suunnittelun sekä toteutuksen.

2.2 Tutkimuskysymykset ja tavoitteet

Koska opinnäytetyömme rakentuu kolmesta erilaisesta aihealueesta, on luonnollista, että tutkimuskysymykset kattavat jokaisen aihepiirin.

- Millainen huostaanotto prosessi on lapsen näkökulmasta?
- Mitä on syytä huomioida 4–6-vuotiaan lapsen kehityksessä huostaanoton ja satukirjan kannalta?
- Millaiset ovat hyvän satukirjan elementit?

Tutkimuskysymysten lisäksi halusimme asettaa työllemme seuraavanlaisia tavoitteita:

- Saada satukirjasta toimiva työväline lastensuojeluun sekä aikuiselle, että lapselle.
- Satukirja edistäisi lapsilähtöisyyttä lastensuojelussa.
- Lisätä ammatillista osaamistamme.

Tavoitteena saada opinnäytetyömme produktiosta toimiva työväline lastensuojeluun on merkittävä tavoite saavuttaa, koska se tarkoittaa, että tällöin opinnäytetyömme on onnistunut. Lisäksi satukirjan avulla pystyisimme edistämään lapsilähtöisyyden toteutumista lastensuojelussa ja tarjoamaan siihen työvälineen. Oman ammatillisen kasvun kehittäminen on aina tärkeää, koska ihminen ei ole ikinä valmis mihinkään ammattiin. Aina on mahdollisuus oppia uutta ja kehittää itseään kohti parempaa ammattilaisuutta.

3 LASTENSUOJELU

Lastensuojelun perimmäisenä tarkoituksena on huomioida lapsen etu, vaikka se olisi-kin ristiriidassa vanhempien edun kanssa. Lastensuojelullisiin toimenpiteisiin ryhdytään, jos lapsen hoito ja kasvatus tai kodin olosuhteet tai lapsen oma käytös uhkaavat vaarantaa lapsen terveyden tai kehityksen. Ensisijaisesti lasta ja perhettä pyritään avo- huollon tukitoimien kautta, jolloin lapsi voisi asua omassa kodissaan vanhempiensa kanssa. (Taskinen & Törrönen 2004, 12–13.) Tavoitteena on puuttua mahdollisimman aikaisin perheen tilanteeseen, jolloin perhettä voitaisiin tukea ongelmissa sekä ehkäis- tä uusien ongelmien syntymistä (Räty 2004a, 21).

Lastensuojelutyöntekijät ovat ensisijaisesti lapsen edun edustajia, jonka takia he joutuvat usein toimimaan vastoin vanhempien etua, vaikka heidän tulisi työskennellä yhteistyössä koko perheen kanssa. Tämän takia vaikeuksissa olevat perheet eivät aina halua toimia yhteistyössä lastensuojelun kanssa. Huonoimmassa tapauksessa perhe ei hae apua ongelmien syntyessä, vaan perhe ajautuu lastensuojelun piiriin vasta pakko-toimien kautta tilanteen ollessa jo huomattavasti vaikeampi. (Roos 2004, 9.)

3.1 Lasten osallisuus lastensuojelussa

Suomen lainsäädäntö painottaa sitä, että asianosaisilla on aina oikeus saada tietoa heitä koskettavista asioista sekä oikeus kertoa niistä omat näkemyksensä. Ikä ei ole peruste sulkea ketään näiden oikeuksien ulkopuolelle. Lastensuojelulaki korostaa lapsen osallisuutta kaikissa lastensuojeluprosessin vaiheissa. Jotta lasten osallisuus voi toteutua, työntekijöillä pitää olla valmiuksia työskennellä lasten kanssa. (Oranen.)

Osallisuus rakentuu erilaisista osista. Satukirjamme kannalta olennaisin osallisuuden osa on mahdollisuus saada riittävästi tietoa työskentelyprosessista, siihen liittyvistä tahtoista, omasta roolista ja omista oikeuksistaan. Näiden tietojen antamisen velvollisuus on viranomaisilla ja heidän tulee huolehtia siitä, että tiedot ovat sellaisessa muodossa, että lapsella on todellinen mahdollisuus ottaa vastaan ja ymmärtää niitä. (Oranen.)

Lapsi on asianosainen kaikissa häntä koskevissa lastensuojelun asioissa. Asianosaisuudelle ei ole olemassa ikärajaa, mutta lainsäädäntö määrittää virallisen asianosaisuuden ikärajan 12 ikävuodesta eteenpäin. Asianosaisuuden perusteella lapsi on pidettävä ajan tasalla häntä koskettavista suunnitelmista ja toimenpiteistä. Työntekijällä on velvollisuus turvata asianosaisuuden toteutuminen lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. (Oranen.)

Lasten osallisuus on erilaista lastensuojeluprosessin eri kohdissa, mutta se on kuitenkin aina ajankohtaista. Esimerkiksi lastensuojelutarpeen selvittämisessä lapsen tapaukset ja huostaanotossa kuuleminen, ikärajat huomioiden, ovat osallistamista. Haasteena on eri-ikäisten lasten kanssa työskentely. Pienten lasten osallisuus vaatii erityistä huomiota heidän ikänsä takia. (Muukkonen 2008, 149–152.)

3.2 Lastensuojeluprosessi tiivistetysti

Ennen syventymistä huostaanottoon ja sijaishuoltoon, on hyvä tietää ennen niitä tapahtuvat vaiheet lastensuojeluprosessista. Vaiheet vaikuttavat kuitenkin taustalla, vaikka opinnäytetyömme käsittelee laajemmin ja syvemmin huostaanottoa ja sijaishuoltoa.

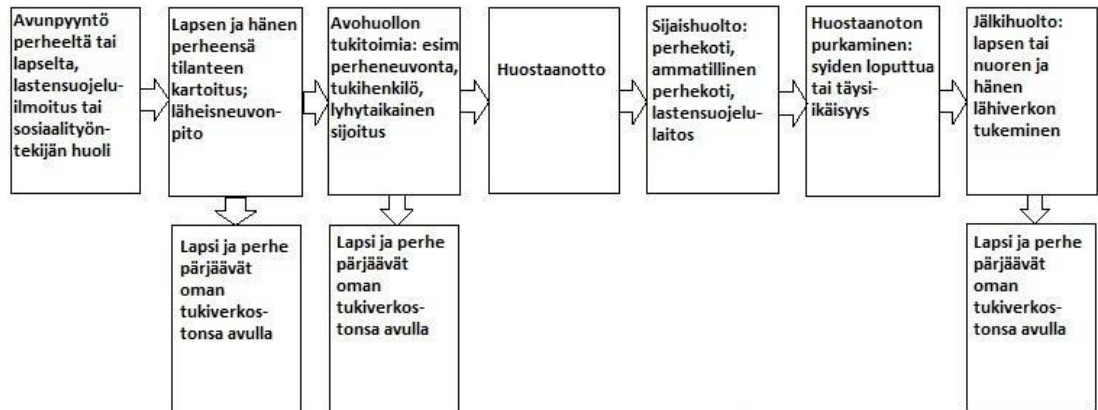
Lastensuojeluprosessi alkaa lastensuojeluilmoituksen tekemisellä, lapsen tai perheen omasta yhteydenotosta tai sosiaalityöntekijän omasta havainnosta. Kuka tahansa voi tehdä lastensuojeluilmoituksen, jos huomaa tai saa tietoonsa seikkoja, joiden perusteella lastensuojelun tarve on syytä selvittää. Ilmoitusvelvollisuus kuitenkin on vain viranomaistahoilla. Syynä voi olla esimerkiksi lapsen pahoinpitely, laiminlyönti, heitteillejättö tai seksuaalinen hyväksikäyttö tai niiden epäily tai uhka. Syynä voi olla myös lapsen oma käytös, joka vaarantaa hänen kasvunsa ja kehityksensä. Tärkeintä on, että ilmoitus tehdään viivästelemättä. (Lastensuojeluasian vireilletulo; Lastensuojeluilmoitus.)

Kun ilmoitus on vastaanotettu, on välittömästi arvioitava, onko lastensuojelun tarve kiireellinen. Tämä voi johtaa kiireelliseen huostaanottoon. Lastensuojelutarpeen selvitykseen on ryhdyttävä seitsemän päivän kuluessa ilmoituksen vastaanottamisesta, mikäli ilmoitus ei ole aiheeton. Lastensuojeluasiakkuus alkaa, kun ryhdytään kiireellisiin toimiin tai päätetään tehdä lastensuojelutarpeen selvitys. (Aikarajat; Asiakkuuden alkaminen; Lastensuojeluasian vireilletulo.)

Lastensuojelutarpeen selvityksen tekee sosiaalityöntekijä. Selvityksessä arvioidaan lapsen tilanne sekä suojelun ja tuen tarve. Selvitys tehdään yhdessä lapsen, hänen vanhempiansa ja mahdollisesti muiden lapsen läheisten ihmisten kanssa siinä laajuudessa kuin tilanne vaatii ja ilman aiheettomia viivytyksiä. Tekemisen yhteydessä voidaan olla yhteydessä myös yhteistyötahoihin ja asiantuntijoihin. Lastensuojelutarpeen selvitys tulee tehdä kolmen kuukauden kuluessa lastensuojeluasian vireilletulosta. Selvityksen perusteella lastensuojelun asiakkuus joko päättyy tai jatkuu. (Lastensuojelutarpeen selvitys.)

Jos asiakkuus jatkuu, avohuollon tukitoimet ovat ensisijaisia ennen huostaanottoa ja sijaishuoltoa, mutta niiden on kuitenkin oltava sopivia, mahdollisia ja riittäviä lapsen edun kannalta. (Avohuolto.) Mikäli avohuollon tukitoimet eivät ole lapsen edun mu-

kaisia, huostaanotto ja sijaishuolto ovat viimeisimmät keinot lapsen kasvun ja kehityksen turvaamiseen. (Huostaanotto.)

Kuva 1. Lastensuojeluprosessi. Laaksonen 2004, 258

4 HUOSTAANOTTO

Lastensuojelussa huostaanotto on äärimmäinen keino, johon lastensuojelulaki (LsL) velvoittaa, jos lapsi on vaarassa. Huostaanoton kriteerit tiivistetään laissa kolmeen kohtaan. Ensimmäinen kriteeri täyttyy, jos lapsen huolenpito tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos lapsi itse vaarantaa kehitystään ja terveyttään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään. Toinen kriteeri täyttyy, jos avohuollon tukitoimet eivät ole sopivia tai mahdollisia taikka ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi. Tämä ei tarkoita, että huostaanoton edellytyksenä on kaikkien tukitoimien kokeileminen, vaan ainoastaan niiden, joiden arvioidaan asiakassuunnitelman mukaisesti soveltuvan kyseessä olevan lapsen tai perheen tukemiseen. Kolmas kriteeri täyttyy, jos sijaishuolto on lapsen edun mukaista. Jos nämä kolme huostaanoton perustetta käyvät toteen, on huostaanotto ajankohtainen. Sosiaalilautakunta on velvoitettu järjestämään lapsen hoidon sekä kasvatuksen huostaanoton aikana. Huostaanotto on aina toistaiseksi voimassaoleva ja lapsen vanhemmat eivät menetä huoltaajuuttaan. Huostaanotto voidaan lakkauttaa, jos lapsen sekä vanhempien tilanteeseen on tullut selviä muutoksia ja lakkauttaminen ei ole vastoin lapsen etua. (LsL 40. §; Taskinen & Törrönen 2004, 15; Saastamoinen 2008, 38–39.)

Huostaanottoa ja sijaishuoltoa koskevat asiat valmistelee lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä yhteistyössä toisen sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojeluun perehtyneen työntekijän kanssa (LsL 41. §). Lapsen huostaanoton perusteissa tulee täyttyä lastensuojelulain edellytykset. Itse huostaanottopäätös on perusteltava sekä näytettävä huostaanottoperusteiden olemassaolo. Huostaanottoa koskevassa päätöksessä yksilöidään sekä kuvataan erikseen puutteet ja olosuhteet, jotka vaarantavat lapsen kehityksen. Kyse on aina puhtaan tiedon keräämisestä, eikä sosiaalityöntekijöiden mielipiteestä. (Räty 2004a, 23–24.)

4.1 Huostaanottojen taustat ja syyt

Suomessa kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä on kasvanut vuosina 1991–2008 2–5 %:n vuosivauhtia. Vuonna 2008 kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna yhteensä 16 608 lasta ja nuorta. Vuonna 2008 kasvua oli 3 % verrattuna edelliseen vuoteen. Sijoitetuista lapsista ja nuorista 33 % (5 468) oli perhehoidossa, 19 % (3 159) ammatillisessa perhehoidossa, 34 % (5 668) laitoshuollossa ja 14 % (2 313) muussa huollossa vuonna 2008. Perhehoidossa olevien lasten ja nuorten määrä on vähentynyt tasaisesti viime vuosina, kun sitä vastoin laitoshuollossa ja ammatillisessa perhehoidossa olevien määrä on lisääntynyt. (Lastensuojelu 2008, 1–2.)

Huostaanotettuja ja kiireellisesti sijoitettuja lapsia ja nuoria oli vuonna 2008 10 716. Tahdonvastaisesti huostaanotettuja lapsia tästä luvusta oli 18,7 % (2 001). Viime vuosina huostaanotettujen ja kiireellisesti sijoitettujen lasten ja nuorten määrä on kasvanut 2–6 %:n vuosivauhtia. Edelliseen vuoteen verrattuna kasvua oli 5,3 %. Ensimmäistä kertaa eli uusia huostaanotettuja tai kiireellisesti sijoitettuja lapsia ja nuoria vuonna 2008 oli yhteensä 2 554. Tästä kiireellisten sijoitusten osuus oli 75,7 % (1 934). Tämä osoittaa, että huostaanotto on alkanut usein kiireellisenä sijoituksena. Uusista huostaanottotapauksista 0–6-vuotiaiden lasten osuus oli 25,4 % (648). Näistä kiireellisesti sijoitettujen lasten osuus oli 81,6 % (529). (Lastensuojelu 2008, 3, 5.)

Lastensuojelun asiakasperheitä koskevien tutkimusten mukaan perheiden vanhempien koulutustaso on heikko ja ammatillinen tausta niukka. Heille oli tyypillistä perhekenteiden hajanaisuus, sosiaalisten ongelmien yleisyys ja yli puolella tapauksista vanhemmat olivat eronneet. Yleisimpinä syinä lastensuojelutoimien taustalla olivat vanhempien alkoholinkäyttö sekä kasvatuskyvyttömyys. Usein avainasemassa oli juuri äidistä johtuva ongelmakäyttäytyminen. (Haapasalo & Repo 1998, 4.)

Pääkaupunkiseudulla tehdyn tutkimuksen mukaan huostaanotettujen lasten vanhemmilla esiintyviin ongelmiin usein lukeutuu päihdeongelmia, mielenterveysongelmia, uupumusta, vuorovaikutuksen vaikeuksia ja sisäisiä ristiriitoja. Alle 12-vuotiaiden lasten yleisin huostaanottoon johtava syy oli vanhempien päihdeongelmat. Yli 12-vuotiailla tavallisin syy oli taas lapsen oma rajaton sekä sopeutumaton käytös. Tarkemmin 3–6-vuotiaiden lasten tapauksissa yleisimmiksi syiksi nousi 64 %:lla vanhempien päihdeongelmat sekä lapsen perushoidon ja turvan puutteet. Seuraavaksi yleisimmät syyt olivat 43 %:lla kaoottinen perhe-elämä ja vanhemman uupumus, mielenterveysongelmat tai sairaus. Mielenterveysongelmien kohdalla valtaosa maininnoista koski nimenomaan äitiä. Tämä kuvaa, kuinka äidin jaksamista ja kyvykkyyttä pidetään lastensuojelussa voimavarana, jonka loppuminen johtaa usein huostaanottoihin. (Mylläri 2006, 9, 68, 71.)

4.2 Huostaanottoprosessi tarkemmin

4.2.1 Huostaanottotarpeen arviointi

Jotta huostaanotto voidaan toteuttaa, sille tulee olla lain mukaiset perustelut. Huostaanoton tarpeelle ei ole yksiselitteistä mallia, vaan lapsen edun arviointi on aina yksilöllistä. Jos esimerkiksi perheessä on useampia lapsia, heillä on oikeus tulla kohdatuiksi yksilöinä. Huostaanoton tarve tulee miettiä erikseen tapauksittain, koska perusteet voivat olla erilaiset eri lapsien kohdalla tai niitä ei välttämättä löydy jokaisen lapsen kohdalla. Valmistelussa tulee muun muassa arvioida lapsen etua, avohuollon tukitoimia sekä lapsen elämäntavan vahingollisuutta ja kasvuoloja. (Huostaanoton prosessi; Huostaanottotarpeen arviointi; Rätty 2004b, 96.)

Lapsen etu on huostaanoton tärkein edellytys ja se vaatii lapsilähtöistä toimintaa, jossa lapsi nähdään oman elämänsä aktiivisena toimijana. Tilanteita ja lapsen tarpeita tulee tarkastella lapsen näkökulmasta ja lapsen oma mielipide on tärkeä. Lapsen etua arvioitaessa huomiota kiinnitetään huoltoon, kasvatukseen, tarpeisiin ja toiveisiin. Näiden lisäksi on huomioitava lapsen ikä ja perheen kokonaistilanne. Jos lapsen ja vanhemman edun välillä on ristiriitoja, asia ratkaistaan aina lapsen hyväksi, eli lapsen edun mukaiset päätökset ovat ensisijaisia. (Huostaanottotarpeen arviointi; Rätty 2004b, 98.)

Avohuollon tukitoimia arvioitaessa tulee miettiä, ovatko tukitoimet sopivia, mahdollisia vai osoittautuneet riittämättömiksi. Tukitoimet ovat yleensä sopimattomia, jos lap-

si on välittömässä vaarassa, lasta pahoinpidellään tai käytetään seksuaalisesti hyväksi kotona tai lapsen ikä ei mahdollista toimia. Avohuollon tukitoimet eivät ole mahdollisia, jos vanhemmat tai lapsi kieltäytyvät niistä, lasta tai perhettä ei tavoiteta tai lapsi käyttäytyy itsetuhoisesti. Kun avohuollon tukitoimia on kokeiltu, mutta ne eivät ole tuottaneet haluttua lopputulosta, tukitoimet ovat osoittautuneet riittämättömiksi. (Huostaanottotarpeen arviointi; Rätty 2004b, 96.)

Elämäntavan vahingollisuutta tulee arvioida koko elämäntilanteen pohjalta. Tässä kiinnitetään erityisesti huomiota päihteiden käyttöön, rikolliseen tekoon ja piittaamattomaan ja epäsosiaaliseen elämäntapaan, johon liittyy usein päihteet, rikollisuus sekä koulunkäynnin laiminlyöminen. (Huostaanottotarpeen arviointi.)

Kasvuolojen arvioinnissa on selvittettävä, onko huostaanotto vai kotiin jääminen parempi vaihtoehto lapsen edun kannalta. Kasvuolosuhteet tulee käsittää laajempaan, koko lapsen elämänpiiriä koskevana käsitteenä, eikä vain kotioloina. Kodin olosuhteita arvioitaessa on otettava huomioon erilaiset kasvatustavat ja -kulttuurit. Jokaisen perheenjäsenen kuuleminen on tärkeää, varsinkin lapsen mielipiteen selvittäminen. Vanhempien toiminnan arvioinnissa tulee kiinnittää huomiota lapsen perushoitoon ja vanhempien kykyyn ymmärtää ja tukea lasta. Perushoitoon kuuluvat esimerkiksi riittävä ravinto, lepo, siisteys ja puhtaus sekä sään mukainen vaatetus. Vanhempien kyky ymmärtää ja tukea lasta pitää sisällään sen, saako lapsi vanhemmiltaan tai huoltajiltaan ymmärrystä, turvaa ja hellyyttä, iän mukaista valvontaa, ohjausta ja tukea kasvaa aikuisuuteen sekä tukea koulunkäyntiin. Lisäksi tulee arvioida huomioivatko vanhemmat lapsen yksilölliset tarpeet ja toiveet. (Huostaanottotarpeen arviointi.)

4.2.2 Sijaishuoltopaikan valinta

Lastensuojelulain 50. § mukaan sijaishuoltopaikan valinnassa tulee kiinnittää erityisesti huomiota huostaanoton perusteisiin, lapsen tarpeisiin, sisarussuhteiden ja muiden läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen sekä hoidon jatkuvuuteen. Lisäksi, jos on mahdollista, tulee ottaa huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen tausta.

Ennen lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle on selvittettävä lapsen vanhemman, jonka luona lapsi ei pääasiallisesti asu, sukulaisten tai muiden lapselle läheisten henkilöi-

den mahdollisuudet ottaa lapsi luokseen asumaan tai muutoin osallistua lapsen tukemiseen (LsL 32. §).

4.2.3 Asiakassuunnitelman laatiminen

Lapselle on tehtävä asiakassuunnitelma yhdessä lapsen ja hänen perheensä kanssa, jos lastensuojelun asiakkuus ei pääty lastensuojelutarpeen selvittämisen jälkeen. Suunnitelmaa ei tarvitse tehdä, jos kyseessä on tilapäinen neuvonta ja ohjaus. Huostaanotetun lapsen asiakassuunnitelmasta on tärkeää käydä ilmi sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet, lapsen ja perheen erityisen tuen tarve ja se, miten otetaan huomioon perheen jälleenyhdistymistavoite lapsen edun mukaisesti. Suunnitelmaan tulee kirjata miten yhteydenpito toteutetaan lapsen ja vanhempien välillä sekä myös asianosaisten mahdolliset eriävät mielipiteet jostakin asiasta. Vanhempien tuen tarve voidaan kirjata lapsen asiakassuunnitelmaan tai vanhempien omaan asiakassuunnitelmaan. (Huostaanoton dokumentointi; Huostaanoton prosessi; Rätty 2004b, 96.)

Asiakassuunnitelma laaditaan sekä tarkistetaan yhdessä lapsen ja hänen huoltajansa kanssa. Tarvittaessa voidaan ottaa mukaan muitakin tahoja, kuten esimerkiksi muu laillinen edustaja, vanhempi tai lapsen huoltoon keskeisesti osallistuva taho. Suunnitelma tarkistetaan tarvittaessa, mutta vähintään kerran vuodessa. Asiakassuunnitelmaa voidaan täydentää tarvittaessa erillisellä hoito- ja kasvatussuunnitelmalla. (Huostaanoton dokumentointi.)

4.2.4 Asianosaisten kuuleminen

Ennen huostaanottopäätöksen tekoa, asiaa valmisteltaessa asianosaisille, eli 12 vuotta täyttäneelle lapselle, lapsen vanhemmille, huoltajille ja henkilölle, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi on tai on ollut välittömästi ennen asian valmistelua, tulee varata mahdollisuus tulla kuulluksi. Kuultavan henkilön on pitänyt tosiasiallisesti osallistua lapsen hoitoon ja kasvatukseen. Myös 12 ikävuotta nuorempaa lasta on kuultava iän ja kehitystason salliessa, mutta silloin lasta ei katsota varsinaisesti asianosaiseksi. Asianosaisten oikeus tulla kuulluksi kattaa niin suostumukseen perustuvat huostaanotot, kuin vastentahtoisetkin huostaanotot. (Asianosaisten kuuleminen; Huostaanoton prosessi; LsL 42. §; Rätty 2004b, 99-100.)

Kuulemistilaisuus on luottamuksellinen ja oleellisinta on, että asianosaiset saavat sanoa mielipiteensä sekä selityksensä ratkaisuun liittyvistä asioista. Asianosaisille on ilmoitettava kuulemisen tarkoitus ja tiedoksianto kuulemistilaisuudesta voidaan lähettää postitse tai antaa henkilökohtaisesti. Kuulemisen ei tule olla pelkkä muodollisuus, vaan tosiasiallinen tilaisuus vaikuttaa asioihin. Lisäksi kuulemiseen liittyy se, että asianosaisilla on mahdollisuus tutustua kaikkiin asiakirjoihin ja materiaaleihin, jotka liittyvät huostaanottoon. Lapselle on syytä kertoa ensimmäiseksi, mikä on kuulemisen ja mielipiteen selvittämisen tarkoitus. Tämän jälkeen lapselle tulee kertoa asiakassuunnitelmasta, miksi on päädytty huostaanottoon, miten asiat etenevät, avata termejä huostaanottopäätös, sijaishuoltopaikka ja sijoittaminen sekä kertoa itse sijaishuoltopaikasta, jonne lapsi menee. Kuuleminen voidaan jättää suorittamatta kahdesta syystä: lapsen ja kuultavan välinen yhteydenpito on puutteellinen tai jos kuultavan asuin- ja olinpaikkaa ei voida kohtuullisin toimenpitein selvittää. (Asianosaisten kuuleminen; Lapsen ja vanhemman kanssa työskentely huostaanotto prosessin ja sijaishuollon aikana, 10; LsL 42. §; Rätty 2004b, 100-101.)

4.2.5 Päätöksen tekeminen huostaanotosta ja sijaishuollosta

Huostaanotosta on tehtävä kirjallinen päätös, joka sisältää päätöksen huostaanotosta ja sijoituksesta sijaishuoltoon. Jos huostaanotto on suostumukseen perustuva, eli 12 vuotta täyttänyt lapsi tai hänen huoltajansa eivät vastusta sitä, päätöksen tekee sosiaalihuollon johtava viranhaltija. Päätös annetaan tiedoksi kaikille asianosaisille ja heillä on oikeus hakea siihen muutosta hallinto-oikeudelta 30 päivän kuluessa. (Huostaanoton prosessi; LsL 43. §; Päätöksenteko.)

Jos taas lapsi tai hänen huoltajansa vastustaa huostaanottoa tai sijoittamista, päätös tehdään hallinto-oikeudessa. Hakemuksen huostaanotosta hallinto-oikeudelle tekee johtava viranhaltija tai muu hänen määräämänsä viranhaltija. Hakemus on annettava tiedoksi asianosaisille. Vastentahtoisessa huostaanotossa muutosta voidaan hakea korkeimmalta hallinto-oikeudelta. Jos lapsi on välittömässä vaaratilanteessa, hänet voidaan sijoittaa kiireellisesti jo ennen hallinto-oikeuden päätöstä, jos huostaanoton edellytykset täyttyvät. (Huostaanoton prosessi; LsL 43. §; Päätöksenteko.)

4.2.6 Sijaishuoltopaikkaan sijoittaminen

Kun lapsi on otettu huostaan, sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on oikeus päättää lapsen olinpaikasta sekä hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta, opetuksesta, terveydenhuollosta ja muusta huolenpidosta (LsL 45. §). Sijoitus tulee valmistella suunnitelmallisesti ja huolellisesti, ellei kyseessä ole akuutti kriisitilanne. Lapselle ja hänen vanhemmilleen järjestetään tutustumiskäynti sijaishuoltopaikkaan. Käynnin tarkoituksena on luoda pohjaa yhteistyölle ja samalla varmistaa, että sijaishuoltopaikka sopii lapselle. Luottamuksen ja yhteistyösuhteen luominen lapsen, hänen vanhempiensa ja sijaishuoltopaikan välille on tässä vaiheessa tärkeää. (Sijaishuoltoon siirtyminen.)

Sijoittamisen yhteydessä lapsen terveydentila on tutkittava, ellei sitä ole voitu aikaisemmin tutkia tai siitä ei ole saatavissa riittäviä tietoja lapsen hoidon järjestämiseksi (LsL 51. §). Sijaishuoltopaikassa lasta vastaanottavalla henkilöllä tulisi olla riittävästi aikaa lapselle tämän saapuessa uuteen paikkaan. Riittävä aika auttaa siinä, että siirtymä koetaan turvallisesti ja samalla lapsi saa tunteen, että hän on tervetullut. Asettuminen uuteen kotiin pitäisi olla lapselle mahdollisimman positiivinen kokemus ja lapselle tulee olla varattuna valmiiksi omat tilat perusvarustuksineen. Alussa lasta myös autetaan tutustumaan sijaishuoltopaikan muihin lapsiin ja henkilökuntaan. Tärkeää on huomioida lapsen yksilölliset tarpeet ja sopeuttaa häntä uuteen tilanteeseen parhaiten hänelle sopivalla tavalla. (Sijaishuoltoon siirtyminen.) Lisäksi lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on huolehdittava, että lapsen kanssa käydään sijoitukseen ja sijaishuoltopaikkaan liittyviä asioita läpi hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti (LsL 53. §).

Sijoitusvaiheessa ja sijaishuollon aikana lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän sekä lapsen hoidosta ja kasvatuksesta sijaishuollossa vastaava työntekijä tekevät yhteistyötä lapsen, hänen vanhempiensa ja huoltajansa kanssa huollon jatkuvuuden turvaamiseksi (LsL 52. §). Sijaishuoltopaikan tehtävänä on koota tiedot lapsesta ja sijoitustavalta taholta on tärkeää saada lasta ja hänen sijoitustaan koskevat asiakirjat. Sijaishuoltopaikka puolestaan antaa tietoa esimerkiksi omasta toiminnastaan, kunnan palveluista ja harrastusmahdollisuuksista. Tietojen jakamisen lisäksi yhteisten pelisääntöjen luominen sijaishuollon toteuttamisesta on merkittävää. Kun osapuolten välillä vallit-

see yhteinen näkemys sijoituksen tavoitteista ja hoidon toteuttamisesta, kaikkien on helpompi työskennellä samojen tavoitteiden eteen. (Sijaishuoltoon siirtyminen.)

4.2.7 Huostassapidon päättyminen

Huostaanotto on voimassa toistaiseksi, ja se päättyy viimeistään lapsen täyttäessä 18 vuotta. Jos huostaanoton ja sijaishuollon perusteita ei enää ole, huostassapito on lopetettava ja päätöksen siitä tekee viranhaltija. Huostaanottoa ei kuitenkaan tulisi lopettaa, vaikka perusteita ei enää ole, jos se on selvästi vastoin lapsen etua. Tässä tulee ottaa huomioon sijaishuollon kesto ja se, minkälainen tunneside lapselle on muodostunut sijaishuoltopaikan aikuisiin, lapsen ja vanhemman välinen kanssakäyminen sekä lapsen oma mielipide. Näiden lisäksi ratkaisuun vaikuttavat lapsen ikä, koulunkäynti, harrastukset ja sijaishuollon lopettamisen vaikutukset lapseen. (Huostaanoton voimassaolo LsL 47. §.)

4.3 Huostaanoton laatukriteerit

Huostaanoton laatukriteereillä pyritään turvaamaan toimenpiteiden todelliset myönteiset vaikutukset lapsen elämään. Tärkeänä kriteerinä on lapsen edun kriteeri, jolloin toimenpiteiden tulee olla niin lyhyellä kuin myös pitkällä aikavälillä lapsen edun mukaisia. Lyhyellä aikavälillä tavoitteena voi olla lapsen rauhoittuminen sekä oireiden lieventyminen. Pitkällä aikavälillä tavoitteena voi taas olla lapsen kasvattaminen tasapainoiseksi aikuiseksi. Lisäksi oleellisena kriteerinä ovat laillisuuskriteerit, joissa huostaanoton kaikki vaiheet tulee noudattaa lastensuojelun säädöksiä. Kaikkien osapuolien oikeusturva tulee ottaa huomioon ja keskustelut tapahtua yhteisymmärryksessä. Huomioitava on myös subjektiivisen kokemuksen kriteeri, jossa keskeisessä asemassa ovat huostaanoton eri osapuolien tuntemukset koko prosessista. (Taskinen & Törrönen 2004, 17.)

5 SIJAISHUOLTO

Sijaishuollossa lapsi sijoitetaan asumaan jonnekin muualle kuin omaan kotiinsa. Tämä voi tapahtua avohuollon tukitoimena, huostaanottona tai jälkihuoltona. (Taskinen & Törrönen 2004, 15.) Sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona taikka muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla (LsL 49. §).

Sijaishuoltopaikan suunnittelussa ja valinnassa tulee ottaa aina huomioon huostanoton syy, jolloin lapselle voidaan tarjota hänelle sopivinta tukea ja apua. Paikan valintaa tehdessä tulee huomioida vanhempien sekä lapsen oma mielipide. (Räty 2004a, 25.) Sijaishuollossa lapselle tulee myös turvata kehityksen kannalta tärkeät, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet. Lapsella on oikeus pitää yhteyttä vanhempiinsa, sisaruksiinsa ja muihin hänelle läheisiin henkilöihin. (LsL 54. §.) Yhteydenpitoa voidaan rajoittaa erityistapauksissa, jos yhteydenpito on lapsen edun vastaista. Lapsen ja vanhempien tapaamiset sovitaan tavallisesti etukäteen yhdessä tietylle ajankohdalle. Myös tätä oikeutta voidaan rajoittaa tai sallia tapaamiset valvotuissa olosuhteissa riippuen lapsen sekä vanhempien tilanteesta. (Taskinen & Törrönen 2004, 16.)

5.1 Sijaishuollon muodot

Lastensuojelussa lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle avohuollon tukitoimena, huostaan otettuna, kiireellisesti sijoitettuna tai hallinto-oikeuden väliaikaisella määräyksellä ja jälkihuoltona. Edellä mainittujen vaihtoehtojen lisäksi lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle myös yksityisesti. (Saastamoinen 2008, 24.)

Sijaishuollon muotoja ovat sosiaalihuoltolain mukaiseen perhehoitoon kuuluvat sijaiskodit ja ammatilliset perhekodit, laitoshuolto ja muu lapsen tarpeidenmukainen sijoituspaikka. Sijaishuollon muodoksi on valittava se vaihtoehto, joka on lapsen edun, yksilöllisten tarpeiden ja kehityksen kannalta paras. (Saastamoinen 2008, 27.)

5.1.1 Perhehoito: sijaiskodit ja ammatilliset perhekodit

Perhehoidolla tarkoitetaan lapsen hoidon, kasvatuksen ja muun ympärivuorokautisen huolenpidon järjestämistä kodin ulkopuolella yksityiskodissa. Perhehoitoa annetaan lapselle, jonka hoitoa, kasvatusta tai muuta huolenpitoa ei voida järjestää hänen omassa kodissaan tai muita sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita hyväksi käyttäen ja jonka ei katsota olevan laitoshuollon tarpeessa. (Saastamoinen 2008, 27.)

Sijaiskodilla tarkoitetaan perhehoitajalain mukaisen toimeksiantosopimuksen tehneen perhehoitajan omassa kodissaan antamaa lapsen hoitoa ja kasvatusta heidän asuessa yhteisessä kodissa. Itsenäistymässä oleva nuori voi asua sijaiskodin välittömässä läheisyydessä sijaitsevassa erillisessä asunnossa. Sijaiskodin tarkoitus on antaa lapselle mahdollisimman perheen- ja kodinomainen hoito ja kasvatusta. Sijaisperhe sopii parhai-

ten pienille lapsille, joiden kehityksessä ei ole havaittu suuria poikkeamia. Sijaisperheisiin pyritään sijoittamaan pieniä lapsia varsinkin silloin, jos huostaanoton ennakoidaan olevan pitkäaikainen. (Saastamoinen 2008, 28–29.)

Sijoitusmuotona ammatillinen perhekoti asettuu sijaiskodin ja laitoksen välimaastoon. Ammatillisella perhekodilla tarkoitetaan lääninhallituksen luvan saanutta perhekotia, jossa lasten kanssa yhteisessä kodissa asuu vähintään kaksi hoidosta ja kasvatuksesta vastuussa olevaa henkilöä. Ammatillisen perhekodin henkilöstöllä tulee olla soveltuva ammatillinen tutkinto tai muu soveltuva koulutus. (Saastamoinen 2008, 29.)

Ammatillisten perhekotien muodot vaihtelevat. Joissakin perhekodeissa perhe asuu samassa taloudessa sijoitettujen lasten kanssa ja toisissa lapsia hoitaa ulkopuolinen henkilökunta. Myös koot, tilaratkaisut ja hoidollinen erityisosaaminen ovat hyvinkin erilaisia eri perhekodeissa. Osa perhekodeista toimii lääninhallituksen luvan saaneina lastensuojelulaitoksina. Ammatillisten perhekotien odotetaan vastaavan henkilöstön ammatillisuudesta johtuen sellaisten lasten tarpeisiin, jotka tarvitsevat vaativampaa hoitoa ja kasvatusta sijaishuollossa. Ammatillisissa perhekodeissa hoidetaan yleensä sellaisia lapsia, joita ei ole voitu sijoittaa sijaisperheeseen esimerkiksi vaikeahoitaisuudesta johtuen. (Saastamoinen 2008, 29–30.)

5.1.2 Laitoshuolto

Lapsen sijaishuoltoa voidaan järjestää myös lastensuojelulaitoksissa, joita ovat lastenkodit, nuorisokodit, vastaanottokodit, koulukodit ja muut näihin rinnastettavat lastensuojelulaitokset. Laitoksia ylläpitävät lähinnä valtio, kunnat tai yksityiset yhteisöt. Laitoshuoltoon sijoitetaan vaikeahoitoisia ja erityisosaamista tarvitsevia lapsia. Usein hyvin järjestettyä laitoshuoltoa voidaan pitää parhaana ratkaisuna lapsen sijaishuollon järjestämisessä, jos sijoitus on väliaikainen. Tämän tyyppiseen laitoshuoltoon liittyy olennaisesti myös tiivis työskentely lapsen vanhempien kanssa sekä tiivis yhteydenpito lapsen ja vanhempien välillä. Laitoshuolto on usein tarkoituksenmukainen ratkaisu murrosikäiselle lapselle. (Saastamoinen 2008, 30–31.)

5.1.3 Muu lapsen tarpeiden mukainen sijoituspaikka

Joissain tapauksissa lastensuojelulain mukainen sijaishuollon yksikkö ei vastaa lapsen tarpeita. Tällainen tilanne on esimerkiksi silloin, kun lapsi on sairaalahoidon tarpees-

sa. Tällöin lapsi voidaan sijoittaa sijaishuoltoon sairaanhoidon yksikköön esimerkiksi tilanteessa, jossa on kyse pitkästä sairaalahoitoa vaativasta hoitojaksosta ja lapsen hoidosta päättävät henkilöt eivät ole antaneet siihen suostumustaan, mutta hoito on kuitenkin lapsen edun mukaista, taikka lapsen hengen tai terveyden kannalta välttämätöntä. Lähtökohtaisesti ja pääsääntöisesti lapsen sijoitus tehdään lastensuojelun sijaishuoltoa antavaan yksikköön. (Saastamoinen 2008, 31.)

5.1.4 Lapsen sijoittaminen kotiin

Huostaanotettu lapsi voidaan väliaikaisesti sijoittaa myös vanhempansa tai muun huoltajansa luokse enintään kuudeksi kuukaudeksi. Tällaiselle sijoittamiselle täytyy aina olla jokin erityinen peruste, esimerkiksi kun valmistellaan lapsen palaamista kotiin kodin ulkopuolisen sijoituksen jälkeen tai kun se on lapsen edun kannalta muusta syystä perusteltua. (LsL 49. §, Saastamoinen 2008, 32.)

5.2 Laatukriteerit sijaishuollossa

Lasten parissa tehtävää työtä määrittelee Suomen ratifioima lasten oikeuksien sopimus. Sijaishuollossa keskeisessä asemassa ovat lastensuojelulaki, sosiaalihuoltolaki, perhehoitajalaki, laki lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä sekä laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2004, 12.)

Lapsilähtöisyyden takaamiseksi tulee yhdessä lapsen kanssa käydä läpi sijoitukseen liittyviä asioita lapsen iän sekä kehitystason mukaan. Sijaishuollon laatukriteereissä sanotaan, että lapselle tai nuorelle sekä hänen vanhemmilleen tulisi järjestää tutustumiskäynti sijoituspaikkaan ennen päätöksen tekemistä. Tutustumisen tarkoituksena on esitellä sijaishuoltopaikan perhe tai työntekijät, tavat ja tilat sekä käydä läpi sijoituksen tarkoitus, tavoitteet ja kesto. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2004, 18, 20, 36.)

Lapsen saapuessa sijaishuoltopaikkaan on hyvä kuunnella lasta, antaa positiivista palautetta ja sopia sosiaalisista käytännöistä. Sijaishuollossa olevan lapsen kanssa työskenneltäviä asioita ovat sijoituksen syyt, lapsen omat kysymykset sekä tunteet ja lapsen suhde hänelle läheisiin ihmisiin. Laatukriteerit voivat toimia yhteistyön perustana ja

ovat siten hyvän sijaishuollon perustaa. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2004, 22, 46, 58.)

Joskus on hyvin aikaa valmistella lasta ja hänen vanhempiaan sijoitukseen, kuten edellä mainittiin, mutta toisinaan se ei ole mahdollista, koska huostaanotto on tehtävä nopeasti ja vasten vanhempien tahtoa. Lapsen kannalta on tärkeää, että vanhemmat hyväksyvät sijoituksen, jotta lapsi kokee saneensa luvan asettua kodin ulkopuoliseen hoitopaikkaan. Huostaanoton ei tulisi vahingoittaa tai vaurioittaa lasta ja siksi lapsi sekä hänen vanhempansa tarvitsevat tietoa sijoituksesta, tukea ja rohkaisua. (Huostaanoton valmistelu.)

6 LAPSI HUOSTAANOTON KESKIÖSSÄ

6.1 Huostaanotto kriisinä ja traumaattisena kokemuksena

Lapsen huostaanoton yhteydessä lapsi sekä vanhempi voi kokea perhemuutoksen kriisinä (Jokinen 2004, 3). Oman kodin hajoaminen on lapselle pelottava ja vaikea tilanne, koska se nostattaa lapselle tunteen oman elämän rikkoutumisesta. Reaktiona voi olla äkillinen shokki, pelkotila tai jopa hallitsematon raivo. (Arajärvi 1999, 83.) Aikuiset usein aliarvioivat lapsia traumaattisten tapahtumien yhteydessä. Lapset ovat huomiokykyisiä totuuden suhteen ja vanhemmat usein luulevat, että lapsi ei huomaa perheen tapahtumia, esimerkiksi riitoja. Lisäksi lapsia aliarvioidaan heidän kyvyssään käsitellä ja ymmärtää järkyttäviä tapahtumia. Vaikka lapsi ei puhuisikaan järkyttävistä tapahtumista, se ei tarkoita, että lapsi olisi unohtanut ne tai ei ymmärtäisi tapahtunutta. Lapsen toipumiskyky on myös parempi, mitä aikuiset luulevat. Jos lapsi saa hyvät mahdollisuudet käsitellä traumaattista tapahtumaa, hän toipuu siitä nopeammin ja paremmin kuin aikuiset. Lapsen lähellä olevat aikuiset ovat tärkeässä asemassa auttamassa lasta käsittelemään traumaattista kokemusta. Lapsi tarvitsee aikuisilta turvallisuutta, koska usein traumaattisen kokemuksen jälkeen lapsen turvallisuuden tarve on ylikorostunut. (Jokinen 2004, 8–10.)

Sijoitukseen ja huostaanottoon liittyvät asiat tulee kertoa lapselle suhteutettuna kehitystasoon. Lapsi ei mene rikki siitä, että saa kuulla totuudenmukaisesti sijoitukseen johtaneet asiat. Aikuisen avulla lapsi saa realistisemman kuvan tapahtumista. Oman elämäntarinan ymmärtäminen, mahdollisuus vaikuttaa tulevaisuuteen ja vapautuminen syyllisyyden- ja häpeäntunteista, jotka usein liittyvät huostaanottoon, auttavat lasta

kehittymään normaalisti. Lapsi tulee parhaiten autetuksi, kun hänelle tarjotaan mahdollisuuksia tunteiden ja kokemusten ilmaisemiseen. Käsittelemällä vaikeita asioita, vältetään ongelmien kasaantuminen ja syveneminen. Lasta hoitavilla henkilöillä tulisi olla voimavaroja käsitellä huolia. He ovat avainasemassa lapsen elämässä ja arjessa. Välillä saattaa unohtua, että yksittäisillä teoilla voi olla suuri merkitys lapsen hyvinvoinnille. (Väliavaara 2004, 12-13.)

4-vuotiaasta lasta alkaa usein kiinnostaa hänen oma alkuperänsä. Adoptio-, kasvatti- ja huostaanottolapsille huoltajat voivat kertoa kuinka he valitsivat juuri hänet kasvatettavakseen. Lapselle tulee selittää, kuinka lapsen biologiset vanhemmat rakastivat häntä, mutta eivät kuitenkaan olosuhteiden takia voineet pitää häntä. Näin lapsi ei koe itseään syyllisenä tai vajavaisena siihen, että hänen omat vanhempansa eivät kasvata häntä. (Arajärvi 1999, 38–39.)

Toiset lapsuudessa traumoja kokeneet lapset selviytyvät paremmin aikuisuuteen kuin toiset. Perheväkivaltaa, hyväksikäyttöä tai mielenterveys- tai päihdeongelmia sivusta seurannut lapsi on aina osallinen ja nämä kokemukset jättävät lapsen jälkensä. Lapselle on tärkeää saada lähelleen aikuisia, joilla on kyky kohdata lapsen kokemukset ja tukea häntä. Vastavuoroinen vuorovaikutus, emotionaalinen tuki ja tasapainoinen kasvuympäristö auttavat traumatisoitunutta lasta kasvamaan ja kehittymään. (Väliavaara 2004, 11.)

6.2 Trauman vaikutukset

Huostaanottoon ja sijoitukseen johtaneiden kokemusten seurauksena lapsella voi ilmetä sijoitusaikana kehityksen ja käyttäytymisen häiriöitä. Sijoitetut lapset ovat usein joutuneet kohtaamaan joko suoraan tai välillisesti henkistä, fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa ja hoidon laiminlyöntiä. Myös sijoitusajan tapahtumat, kuten sijoituspaikkojen vaihdokset tai sijaishuollon huono laatu, voivat vain pahentaa lapsen ongelmia. Näistä traumaattisista kokemuksista seuraa usein erilaisia kehityksen, tunne-elämän ja käyttäytymisen ongelmia. Yleisiä ongelmia ovat muun muassa identiteettihäiriöt, masennus, oppimisvaikeudet, aggressiivisuus, kyvyttömyys solmia ihmissuhteita, hyperaktiivisuus ja vanhempiin liittyvät vääristyneet mielikuvat. On arvioitu, että sijoitetuilla lapsilla on noin 3-7 kertaa enemmän kehitysviivästymiä, terveys- ja sopeutumisongelmiä kuin muilla lapsilla. Onkin tärkeää, että sijoituksen aikana pystytään auttamaan

ja tukemaan lasta hänen kokemiensa traumojen voittamiseksi. (Haapasalo & Repo 1998, 5–6, 14.)

Traumaattisen tapahtuman tyypillinen pitkäaikainen vaikutus lapseen on kehityksen taantuminen, eli lapsi saattaa menettää osaamiaan kykyjään millä kehitysalueella tahansa. Esimerkiksi lapsi saattaa alkaa uudelleen kastelemaan alleen tai motoriset kyvyt voivat heiketä. Lisäksi voi esiintyä levottomuutta ja somaattisia oireita. (Jokinen 2004, 10.) Vaikeat kokemukset voivat näkyä myös siten, että lapsi käyttäytyy joissakin tilanteissa hyvinkin aikuismaisesti ja toisissa vastaavasti taantuu taidoissaan. Näin lapsi hakee turvaa siitä kehitysvaiheesta, jonka hän on kokenut turvalliseksi. (Väliavaara 2004, 15.)

Huostaanottoon johtaneet tapahtumat saattavat jäädä jäsentymättä lapsen mielessä, jos niitä ei ole mahdollista käsitellä. Lapsi saattaa pyrkiä aktiivisesti unohtamaan traumaattisen kokemuksen ja tukahduttamaan tunteet. Lapsella on vaara menettää kosketus omiin tunteisiinsa, jos hän yrittää käyttäytyä liian aikuismaisesti suojellakseen itseään ja vanhempiaan. (Väliavaara 2004, 15–16.)

Sijoitetun lapsen kiintymyssuhde biologisiin vanhempiinsa on muodostunut usein poikkeuksellisissa oloissa. Turvaton kiintyminen ja traumaattiset kokemukset altistavat lasta poikkeavalle kehitykselle. Varhainen auttaminen toimii suojaavana tekijänä lapselle ja jotta sijoitus olisi mahdollisimman onnistunut kokemus lapselle, hän tarvitsee mahdollisuuden käsitellä kokemuksiaan ja työstää tunteitaan. Lapsessa on paljon mahdollisuuksia ja voimia kasvaa, mutta haasteena onkin, miten aikuinen saa valjastettua lapsen yksilölliset vahvuudet myönteisen kehityksen tueksi ja miten saadaan katkaistua kielteinen kehitys. (Väliavaara 2004, 17–18.)

6.3 Lapsen kanssa työskentely

Lapsen kanssa työskennellessä keskeisessä asemassa ovat lapsen ajatukset, mielipiteet, tunteet sekä kokemukset, joita voidaan työstää ja tuoda esille erilaisten menetelmien ja työvälineiden avulla. Näin lapsi saadaan osallistettua omaan elämäänsä kuuluviin asioihin. Lapsen psyykkisen kehityksen kannalta on keskeistä kokemusten jakaminen ja ymmärretyksi tuleminen. Lapsi kuitenkin itse tietää parhaiten miltä hänestä tuntuu, vaikka hän ei pystyisi sitä puheella helposti kertomaan. Lapsi tuottaa tietoa elämästään toiminnan ja kuvien välityksellä ja aikuisen tulee herkistyä havainnoimaan

lasta ja peilata hänen kokemusmaailmaansa. Jotta lapsen kanssa saa luotua vuoropuhelun, aikuiselta vaaditaan aikaa luottamuksen rakentamiselle. Lapsi saattaa olla haluton puhumaan vaikeista kokemuksistaan, koska on tullut liian monta kertaa petetyksi. Uskoutuminen vieraalle aikuiselle aiheuttaa myös ristiriitaisia tunteita vanhempia kohtaan olevan lojaliteetin kanssa. Toiminnallisten välineiden käytössä ei ole keskeistä tulkintojen tekeminen, vaan toiminnan pohjalta syntyvä aito ja luottamuksellinen vuoropuhelu ja lapsen kertoman kuuleminen. (Väliavaara 2004, 12, 19, 20.)

6.4 Lapsen erokriisi

Sijoituksessa kodin ulkopuolelle on kyse lapsen ja vanhemman välisestä erokriisistä. Kriisissä on lapsen kannalta tärkeää, että yhteys vanhempiin säilytetään. Erokrisisissä lapsi tulee myös säästää aikuisten välisiltä ristiriidoilta sekä kertoa, ettei hänen vanhempansa ole hylänneet häntä ja hänellä on oikeus säilyttää yhteys vanhempiinsa. Keskeisessä asemassa erokriisistä selviytymisessä on autettava lasta ymmärtämään vanhemmasta eroon johtamisen syyt sekä jatkotoimenpiteet. Lapsella on aina oikeus omiin tunteisiinsa ja lapselle tulee antaa yksilökohtaisesti aikaa prosessin läpikäymiseen. (Kujala 2003, 71.)

Huostaanoton yhteydessä lapsen sopeutumista helpottaa, kun huolehditaan erokriisistä, yhteydenpidon säilyttämisestä vanhempiin sekä säästetään lasta mahdollisilta aikuisten välisiltä ristiriidoilta. Erittäin tärkeää on, että lapsi saa varmuuden, että vanhemmat eivät ole hylänneet häntä ja vanhempien luota pois joutuminen ei johdu hänestä. Lapsi tarvitsee myös varmuuden siitä, että vanhemmat selviytyvät ja saavat myös apua. Lisäksi varmuus siitä, että yhteydenpito vanhempiin on turvattu, auttaa lasta sopeutumaan. Lapselle pitää antaa myös oikeus olla kiintyneenä omiin vanhempiinsa sekä sijaisvanhempiinsa tai sijaishuoltopaikan työntekijöihin. (Jokinen 2004, 10.)

Pieni lapsi saattaa pelätä sijaisperhettä vaihtoehtona enemmän, kuin turvattomuudessa elämistä, koska hänellä ei ole tietoa avohuollon tukitoimista ja oikeudesta pitää yhteyttä vanhempiinsa. Moni lapsi saattaa kantaa huolta myös siitä, kuinka vanhemmat pärjäävät ilman häntä. Lapsi pystyy näkemään vanhempansa uusin silmin, jos hän saa tietoa vanhemman ongelmasta sairautena, koska muut ongelman selitykset ovat lapselle liian vaikeita. Lasta auttaa ja helpottaa myös tieto, että on olemassa muita samassa tilanteessa olevia lapsia. (Holmberg 2003, 18, 36.)

6.5 Vastuu

Lapset ottavat suuren vastuun perheen tapahtumista ja jos vanhemmat laiminlyövät tehtävänsä aikuisina, lapsi ottaa vastuun heidän sijastaan. Tästä johtuen lapset saavat helposti syyllisyydentunteita huostaanoton yhteydessä, koska he ajattelevat tapahtumien johtuvan heistä. Lapsi voi ajatella ja tuntea, että jos hän olisi tehnyt jotakin toisin, näin ei olisi koskaan käynyt. Siksi vanhempien ja muiden aikuisten on tärkeää kertoa, että se mitä tapahtuu, ei ole lapsen syy. Vain aikuiset ovat vastuussa siitä mitä tapahtuu. (Lund 2006, 227.)

6.6 Lasta suojaavat tekijät ja suojautumiskeinot

Lapsen elämään kuuluu monia suojaavia tekijöitä. Osa on lapsesta itsestään lähtöisin olevia, kuten sosiaaliset taidot, persoonallisuus, älykkyys, tunnetaidot, sisäinen kontrolli, lahjakkuus ja huumori. Nämä osatekijät vaikuttavat lapsen minäkäsitykseen sekä itsetuntoon. Ympäristöstä lähteviin suojaaviin tekijöihin lukeutuvat rajat ja säännöt elämässä, hoivaava ympäristö, turvallinen kiintymyssuhde, mahdollisuus korvaaviin ihmissuhteisiin, menestyminen koulussa, mahdollisuus harrastuksiin ja itsensä toteuttamiseen sekä avun saaminen. Näiden selviytymiskeinojen tukeminen ja uusien löytäminen vaikuttaa positiivisesti lapsen koko persoonallisuuteen. (Holmberg 2003, 38; Väliavaara 2004, 19.)

Suojaavana tekijänä voi toimia joku toinen aikuinen, jos vanhempien kyky huolehtia lapsesta on vakavasti puutteellinen. Suojaavana tekijänä aikuinen välittää lapselle tunteen, että lasta ymmärretään ja hänestä pidetään ja häntä halutaan auttaa. Joskus tällaisissa tilanteissa lapsi saattaa joutua ristiriitaan omien tunteidensa ja lojaalinsa vanhempia kohtaan kanssa. Lapsi on lojaali vanhempiaan kohtaan, vaikka vanhempien teot olisivat lapselle haitaksi. Lojaalius usein estää lasta hakemasta apua muilta aikuisilta, koska lapsi ei halua paljastaa tai ilmiantaa vanhempiaan. Perheen ulkopuolisten aikuisten tuleekin olla myönteisenä voimavarana ja tukena lapselle ilman, että lapsi joutuu asettamaan lojaaliutensa vanhempiaan kohtaan koetukselle. (Almqvist, Broberg & Tjus 2005, 88.)

Jotkut lapset pystyvät solmimaan suhteita hyvien sosiaalisten taitojensa avulla aikuisiin, jotka voivat tukea heitä. Lapsen lähiympäristön aikuiset ovat tässä avainasemassa

auttaakseen lasta luomaan sosiaalisen verkoston, jonka hän tarvitsee kehittyäkseen myönteisesti. (Almqvist, Broberg & Tjus 2005, 247.)

Vaikeista kokemuksista huolimatta lapsesta saattaa kasvaa sinnikäs ja erityisiä vahvuuksia osaava, joka auttaa selviytymään vaikeissa elämäntilanteissa. Tällöin lapsi on saanut käännettyä traumaattiset kokemukset voimavaroiksi ja hänelle on pystynyt kehittymään tasapainoinen ja terve identiteetti. Tämä yleensä vaatii, että lapsi on saanut käsitellä kokemuksiaan ja hänellä on ollut ainakin yksi läheinen ihmissuhde tai muita kasvua ja kehitystä suojaavia tekijöitä. (Holmberg 2003, 31.)

Suojautumiskeinot ja puolustautumismekanismit toimivat myös suojaavina tekijöinä ihmiselle hänen tuntiessa ahdistusta ja pahaa oloa tai hänen kohdatessa suuren kriisin. Suojautumiskeinojen tavoitteena on estää ahdistusta kasvamasta liian suureksi, jolloin ihmisen kestävyys voi murtua. Kaikissa ikä- ja elämänvaiheissa voidaan turvautua suojautumiskeinoin, mutta niiden käyttö on voimakkainta varhaislapsuudessa, leikki-iässä ja murrosiässä. Suojautumiskeinoja löytyy useita erilaisia ja niitä voidaan käyttää yhdistellen. (Laurila 1993, 98, 1061–07.)

Kieltäminen on yleinen suojautumiskeino pienillä lapsilla. Siinä lapsi yksinkertaisesti kieltää vaikean asian tai tilanteen olemassaolon. Sijoitettu lapsi voi esimerkiksi kieltää ja unohtaa sijoitusta edeltävän menneisyytensä, sillä se on täynnä ahdistavia muistoja. Heijastamisessa omat ahdistavat asiat heijastetaan johonkin toiseen ihmiseen tai kohteeseen. Ulkoisen kohteen kautta lapsi voi uskaltaa käsitellä ja kertoa vaikeista ja kipeistä asioista. Voimakkaan tunnekokemuksen jälkeen lapsi voi käyttää eristämistä, jossa vaikeista tapahtumista eristetään ja riisutaan tunteet pois. Ensi silmäyksellä lapsi saattaa vaikuttaa tunteettomalta, vaikka oikeasti kyse on suojautumiskeinosta. Muita suojautumiskeinoja ovat muun muassa taantuminen, sisäistäminen, toiminnan rajoittaminen ja kohteen vaihto. (Laurila 1993, 98, 101.)

7 4–6 -VUOTIAAN LAPSEN KEHITYSTASO

Lapsen kehitystä ei voida täysin yleistää, sillä se on aina jatkuva yksilöllinen tapahtumien ketju. Kehitys voidaan jakaa eri osa-alueisiin, kuten sensomotoriseen, psykososiaaliseen, kielelliseen sekä aistien kehitykseen. Sitä säätelevät lapsen biologiset perintötekijät sekä ympäristölliset vaikutukset, jotka muodostuvat vuorovaikutuksesta lapsen ja hänen läheisten ihmisten välillä. Lapsen käyttäytyminen ja ominaisuudet

vaikuttavat ympäristöstä saatuihin kokemuksiin, jotka jatkossa muokkaavat lapsen tulevaa käyttäytymistä, ominaisuuksia ja perintötekijöiden ilmentymistä. Kehityksen ylläpitämisen kannalta tärkeässä asemassa ovat vuorovaikutussuhteet sekä lapsen kehitystasolle sopivat virikkeet. Vaikka lapsuus nähdään usein kehityksen perustana, tulisi se silti muistaa pitää tärkeänä tämänhetkisenä ajanjaksona itse lapselle. (Puura.)

Lapsen eritasoisesta yksilöllisestä kehityksestä johtuen tulee esimerkkien ikätasot ottaa suuntaa antavina. Lapsen kehityksessä jo kolme-neljävuotiaalla lapsella on vilkas mielikuvitus, mutta hän usein ymmärtää, että sadunkertoja ei välttämättä tarkoita sananmukaisesti mitä sanoo. Tässä kehitysvaiheessa lapsi tajuaa aistihavaintoihin perustuvat metaforat. Kokonaisvaltaisesti todellinen ja kuvitteellinen opitaan erottamaan viiden-kuuden vuoden iässä. Lapsen ajattelu on yksioikoista verrattaen aikuiseen, joten saduissa on hyvä kertoa esimerkiksi hyvästä ja pahasta niin, että lapsi sen ymmärtää. Lapsen vaikea elämäntilanne tai tunne-elämän ongelmat voi vähentää kykyä sadun seuraamiseen ja ymmärtämiseen. (Ylönen 2000, 32–33, 103.)

Neljä-viisivuotiaana lapsi alkaa nähdä maailmaa laajemmin ja samalla lapsi vaikuttaa entistä kypsemmältä. Hän on itsenäinen jo monessa asiassa, mutta tarvitsee kuitenkin vielä aikuisen apua ja tukea. Silti voidaan sanoa, että lapsi alkaa muistuttaa jo pientä aikuista ja hänellä on pienen aikuisen taidot sekä ominaisuudet. Tässä iässä kielellisen kehityksen kannalta lapsi tunnistaa jo noin 1800 sanaa ja oppii noin 50 uutta sanaa kuukaudessa. (Einon 2003, 36–39.)

Neljän-viiden vanhana lapsi ymmärtää paremmin erilaisia syy-seuraussuhteita ja lapsi alkaa käsittää oikean ja väärän eron. Hän osaa myös ratkaista käytännön ongelmia ja pulmia. Kaikissa tilanteissa lapsi ei kuitenkaan osaa vielä erottaa kuviteltua todesta. Luontaisen uteliaisuuden seurauksena kiinnostus ympäröivää maailmaa kohtaan kasvaa ja lapsi haluaa tietää asioista ymmärtääkseen, jolloin lapsi alkaa usein kysellä elämästä ja kuolemasta tai hänen ympärillä tapahtuvista asioista. Lapsen kielelliset valmiudet ovat jo hyvät ja keskustelutaidot paranevat. Lapsi osaa vastata häntä itseään koskeviin kysymyksiin sekä kertoa varsin tarkasti omista ajatuksista, kokemuksista ja tunteista. Parantuneen keskittymiskyvyn ansiosta lapsi kykenee keskittymään yhteen asiaan tai tehtävään pitkäksikin aikaa. (Bohlin 2006, 101; Woolfson 2001, 45–47.)

Lapsista tulee neljän-viiden vuoden iässä huomattavasti vähemmän itsekeskeisiä, jolloin lapselle kehittyy kyky eläytyä toisten ihmisten tunteisiin ja ajatuksiin. Samalla

kehittyy kyky ymmärtää, että muilla ihmisillä voi olla toisenlaisia ajatuksia ja tunteita kuin lapsella. Lapsi huomaa, että toiset ihmiset tarkastelevat jotakin asiaa eri näkökulmasta tai heillä on erilaista tietoa asiasta tai yksinkertaisesti he haluavat eri asioita kuin toinen. Lyhyesti sanottuna lapselle kehittyy kyky vaihtaa näkökulmaa. Tämä kyky on erittäin tärkeä, jotta lapsi pystyy ymmärtämään miksi ihmiset toimivat siten kuin toimivat. (Almqvist, Broberg & Tjus 2005, 31, 109–110.)

Viisi-kuusivuotiaana lapsi alkaa katsella maailmaa omasta yksityisestä näkökulmastaan. Viisivuotiaana hän tuntee yli 2000 sanaa ja kuusivuotiaana jopa 3000 sanaa. Lapsi osaa myös ilmaista ja kertoa tunteensa, esimerkiksi ilmaisemalla kiintymystä ja rakkautta vanhempiaan ja kavereitaan kohtaan, mutta voi olla myös ilkeä ja määräilevä. Lapsi osaa myös ottaa huomioon, mitä muut ihmiset näkevät ja tuntevat. Tässä iässä lapsi alkaa myös pitää tarinoista, joissa ei ole kuvia ja näyttää tunteensa tarinaa kuunnellessaan. (Einon 2003, 40–41.)

5–6-vuotiaana lapsi ymmärtää yksinkertaisia abstrakteja asioita ja hän pystyy seuraamaan entistä paremmin syiden ja seurausten ketjua. Lapsen minäkuva kehittyy siten, että hän näkee asemansa ryhmässä realistisemmin. Samalla lapsi peilaa ja vertailee itseään toisiin. (Bohlin 2006, 101.) Tässä ikävaiheessa lapsen kehitykseen kuuluu lisäksi mielikuvituksen syventyminen ja rikastuminen. Tämän seurauksena saduista tulee entistä tärkeämpi osa lapsen elämää. Satujen avulla lapsi tutustuu maailmaan ja pääsee turvallisesti kosketuksiin omiin tunteisiinsa. (Arajärvi 1999, 42.)

8 SATUKIRJAN TEORIAA

8.1 Satujen merkitys lapselle

Satujen maailmalla on tärkeä osa lapsen kasvussa ja kehityksessä. Sadut ovat lapsille ajan antamista, heistä välittämistä sekä yksi osa kasvatusta. Satujen avulla lapsi voi kokea erilaisia maailmoja, saada tuntemuksia, toivoa, uusia näkökulmia ja saada rikkaita kokemuksia sekä luovia kokemuksia. Samalla sadut auttavat lisäämään ymmärrystä suhteissa aikuisten maailmaan. Satuhetki lapsen ja aikuisen välillä luo läheisyyttä, inhimillisyyttä ja lämpöä. Satujen kautta lapsi voi käsitellä vaikeitakin asioita, kääntää ongelmat ja hankaluudet rohkaisuksi sekä opetella ajattelemaan syytä ja seurausta. Kokonaisuudessaan satu antaa lapselle valmiuksia kehittyä ja kohdata elämän eri haasteita. Samalla lapsi voi käsitellä tosi maailman pelkoja heijastaen niitä satujen

hahmoihin sekä tapahtumiin. (Ylönen 2000, 29.) Sadut sisältävät usein opetuksia, joiden avulla lapsi saa välineitä ymmärtää sekä hallita arkista elämäänsä, jolloin hän voi yhdistää sadun tapahtumia omaan kokemusmaailmaansa. (Holmberg 2000, 27; Kemppinen 2000, 3–6.)

Hyvän sadun tulisi edistää luovaa ajattelua, antaa ideoita, tukea puheen kehitystä, avartaa maailmankuvaa, jäsentää ympäristöä, antaa käyttäytymismalleja sekä lisätä kykyä leikkiä käsitteillä ja mielikuvilla. Sadun kautta lapsi pystyy aikuisen kanssa myös tutustumaan turvallisesti ahdistaviin, vihaisiin tai jopa väkivaltaisiin mielikuviin ja tapahtumiin tavalla, joka ei ole pelottava. Sadun avulla lapsen kieltä ja ajatusmaailmaa rikastetaan sekä opetetaan ajattelemaan asioita oikean ja väärän kannalta. Hyvä satu on pohjimmiltaan selkeä ja yksinkertainen, mutta se voi kuitenkin samalla olla vertauskuvallinen tai monikerroksinen. Sadun on tärkeä olla kiehtova ja sen tulee herättää lapsen mielenkiinto. (Ahlström 2006, 111; Kemppinen 2000, 4–5.) Sadut muuttuvat yhteiskunnan mukana sekä ne heijastavat ajan normeja ja arvoja. Modernit nykyajan sadut ovat suvaitsevaisempia sekä ihmistä ymmärtävämpiä verrattuna vanhoihin kansansatuuihin. Voidaankin sanoa, että satujen vakavuuden tilalle on tullut naurua sekä lempeyttä. (Ylönen 2000, 21.)

Lastenkirjallisuudessa kerrotaan usein todellisen elämän tapahtumista ja asioista sadun muodossa (Holmberg 2000, 27). Sadut mahdollistavat lasta koskevien oikeiden asioiden ja kysymysten varovaisen lähestymisen pikku hiljaa, joten lapsen ei tarvitse heti kohdata suoraan koko asiaa tai tilannetta. Nykyään puhutaan tunnetarinoista, eli tietynlaisista täsmätarinoista, joiden tarkoituksena on toimia keskustelunavaajana tai välineenä, jotka johdattelevat lapsen hänen omia kokemuksiaan vastaavaan tunnemaailmaan. Sadun kautta esiin tuotu tilanne tai asia, kuten huostaanotto, antaa lapselle mahdollisuuden puhua ongelmasta myös tiedostamattomasti satuhahmojen kautta. Etäisyys lisää turvallisuuden tunnetta. Tunnetarinoissa tulee aina olla opetus, lupaus tai viittaus selviytymisestä. Onnelliset loput luovat lapselle mallin selviytymisestä ja ne rohkaisevat lasta tulevaisuuden suhteen. (Holmberg 2003, 39–40.)

5–6-vuotias lapsi alkaa etsiä saduista aineistoa oman maailmankuvan hahmottamiselle. Lapsen tunne-elämä on jo syventynyt, joten hän hakee kuvia ja toimintamalleja erilaisista tunteista. Myös mielikuviutus on kehittynyt eteenpäin ja hän pystyy sisäistämään jo pidempiä sekä monimutkaisempia satuja. Satu ei kuitenkaan saa olla liian

monimutkainen, sillä silloin tarina voi jäädä lapselle pinnalliseksi tai lapsi voi kiinnittää huomiota sadun epäoleellisiin kohtiin. (Jantunen 2009, 53.) Lapselle kuvat herättävät assosiaatioita, jolloin esimerkiksi tarinassa seikkaileva koira voi nostaa lapsessa esiin tunteita, joita hän liittää hänen omaan lemmikkikoiraan. Sadut ovatkin aina henkilökohtaisia tarinoita, joita lapset voivat kokea hyvin erilaisella tavalla, pohjautuen heidän omaan kokemusmaailmaansa. (Hatva 1997, 35.)

Lapsella ei välttämättä ole sanoja tunteilleen, joten on hyvä opettaa lapselle esimerkiksi sadun kautta kuinka tunteita ilmaistaan sekä tunnistetaan. Tätä kautta lapsi saa itselleen kielen jonka kautta hän pystyy käsittelemään sijoitukseen liittyviä kokemuksia ja tunteita. (Holmberg 2000, 31.) Lapsen tunnetaidot kehittyvät myös, kun hänen omia tunteita sekä kokemuksia kuunnellaan ja suhtaudutaan empaattisesti. Ajan myötä lohtua osakseen saanut lapsi oppii lohduttamaan niin itseään kuin myös muitakin. (Holmberg 2003, 42.)

8.2 Sadun terapeutisuus

Terapeuttisia satuja voivat lukea kasvattajat ja vanhemmat ilman koulutusta. Terapeuttisten satujen tarkoituksena on lohduttaa sekä tukea lasta vaikeiden tapahtumien ja asioiden äärellä. Lapsi voi löytää yhtäläisyyksiä omista kokemuksista ja satujen henkilöistä sekä tapahtumista. Satuun samaistumisen kautta lapsi saa toivoa ja lapsen ajattelussa tapahtuu vähitellen muutosta, jos lapsi oivaltaa sadun viestin ja rakentaa siitä sil-
lan omiin kokemuksiinsa. Ajattelun muutos voi esiintyä esimerkiksi surun lievittymisen muodossa, pelon voittamisena, menetyksen hyväksymisenä tai uusia selviytymiskeinoja oppimalla. Lapsen kehitystasoa ajatellen terapeuttiset sadut toimivat parhaiten 5-vuotiaista eteenpäin, jolloin ajattelun myönteinen muuttaminen on mahdollista. Nuorempia lapsia sadut voivat kuitenkin auttaa vaikkapa lohduttamisen muodossa. (Ylönen 2000, 8, 63–64.)

8.3 Sadun rakenne

Sadun keskeisessä asemassa on juoni. Hyvän juonen tulee olla mielenkiintoinen, jännittävä ja yllätyksellinen. Usein juonen keskiössä on jokin ongelma, jonka sadunpäähenkilö yrittää ratkaista. Sadun edetessä ongelmaan haetaan ratkaisua päähenkilön oppimisen ja kasvamisen kautta sekä muiden auttavien hahmojen avulla. Juoni koostuu usein kolmesta osasta: alusta, keskiosasta ja lopusta. Alun tulee herättää mielenkiinto,

luoda lähtöasetelmat tarinalle ja esitellä päähenkilö sekä ongelma. Keskiosaa taas kypsyttellessä tarinaa, syventää ongelmaa ja luo kehityskaarta sadun hahmoille. Loppuun sisältyy loppuhuipentuma sekä tarinan ja ongelman ratkaisu, joka johtaa muutokseen päähenkilössä tai tämän elämässä. Loppuun sisältyy myös usein tarinan opetus. (Kemppinen 2000, 41; Remes 2001a.)

Toimiakseen terapeuttien satujen tulee heijastaa lapsen ongelmien avainasioita, mutta tarinan pitää kuitenkin ulkoisesti poiketa niistä. Sadun keskiössä on yksi päähenkilö, johon lapsi voi samaistua. Päähenkilö ei saa olla täysin muiden ohjailtavissa, vaan tämän tulee voida vaikuttaa omaan tilanteeseensa sekä sadun tapahtumiin. Tärkeä osa terapeutista satua on lopun tarjoama lohtu. (Ylönen 2000, 63–65.)

8.4 Sadun hahmot

Sadun hahmoja suunniteltaessa on merkityksellistä luoda hahmoista toimiva kokonaisuus, joka rakentuu pienistä osista aina ulkonäöstä luonteenpiirteisiin. Näin on mahdollista luoda erilaisia ja toisistaan erottuvia hahmoja. Vaikka saduissa hahmot ovat yleensä melko yksinkertaisia, hahmoon on hyvä yhdistellä monenlaisia luonteenpiirteitä, jolloin hahmoista ei tule liian tasapaksuja tai tylsiä. Hahmolla voi olla sekä negatiivisia, että positiivisia luonteenpiirteitä. Jo hahmojen suunnitteluvaiheessa on hyvä kiinnittää huomiota hahmojen välisiin suhteisiin. (Meriranta 1988.)

Tarinassa hahmot rakentuvat parhaiten toiminnan lomassa, sillä hahmojen ominaisuudet tulevat parhaiten esiin tekojen ja valintojen kautta. Näin myös hahmot saadaan nivottua juoneen luontevasti. Hyvä hahmo kasvaa ja kehittyy sadun mukana, jotta lukijan tai kuuntelijan mielenkiinto säilyy. Hahmolla tulee olla myös motiiveja, joiden kautta tekoja ja toimintaa pystytään perustelemaan. Olennaisinta on kuitenkin luoda tunneside sadun henkilön ja lukijan välille. (Remes 2001b; Remes 2001c.)

8.5 Sadun teksti

Sadun tekstiä suunniteltaessa on ensiksi hyvä valita kertojan näkökulma. Itse tekstin on soljuttava hyvin eteenpäin, ja se ei saa töksähdellä tai hyppiä, sillä muuten sadun rytmitys ja selkeys kärsivät. Hyvässä sadussa ei käytetä liikaa sanoja, vaan pyritään ilmaisemaan mahdollisimman paljon mahdollisimman vähällä. Dialogi antaa sadun henkilöille elävyyttä ja tuo esiin heidän persoonallisuuttaan. Dialogi myös tasapainot-

taa kerrontaa ja auttaa elävöittämään tekstiä. Tekstin elävyys on tärkeää, mutta liiallinen asioiden kuvailu ja adjektiivien käyttö saattaa vaikeuttaa varsinaisen tarinan esille tuontia. Hyvän sadun teksti kehittää tarinaa joka hetki eteenpäin. (Meriranta 1988.)

8.6 Sadun kuvitus

Lapsen visuaaliseen havainnointikykyyn vaikuttaa lapsen ikä- ja kehitystaso, kokemukset ja tiedot, motivaatio, sukupuoli sekä kulttuuritausta. Näiden seikkojen seurauksena lasten välillä voi olla suuriakin eroja havaintokyvyssä. Kuvaa katsoessa lapsia miellyttävät eniten värilliset kuvat ja he kiinnittävät mieluiten huomiota yksityiskohtiin kuin kokonaisuuteen. Tyypillinen kuvan tutkiminen yksityiskohdasta toiseen voi vaikeuttaa lapsilla kokonaisuuden ymmärtämistä, siksi pelkistetty esitystapa on helpompi sekä toimivampi lapsen kannalta. (Hatva 1993, 120, 123, 125.)

Kuvien avulla havainnollistaminen on tärkeää lapsille, sillä lapsi tarvitsee konkreettisia asioita ajattelun sekä mielikuvituksen raaka-aineiksi. Kuvat ohjaavat huomiota opittavaan tai tärkeään asiaan ja ne voivat toimia motivoivana voimana sekä tukea itse sisällön ymmärtämistä. Kuvituksessa yhden kuvan ei tarvitse täyttää kaikkia kuvan tarkoituksia, vaan jo yksi tehtävä tekee kuvasta tarpeellisen. Hyvä kuvitus jakaa tasapainoisesti erilaisia tehtäviä ja tarkoituksia pitkin tarinan kuvajatkumoa. Mainittuja tehtäviä voi olla esimerkiksi huomion ohjaaminen, esteettisyys, motivointi tai opettaminen. (Hatva 1993, 115, 133.)

Kuvittamisessa olennaista on kuvan ja tekstin suhde, joka luo tasapainoisen kertomuskokonaisuuden. Molemmat osa-alueet voivat viedä tarinaa eteenpäin omalla tavallaan. (Hatva 1997, 39.) Lastenkirjataiteelle on tunnuksenomaista selkeä esitettävyyys sekä kertovuus. Lapsen kannalta katsottuna kuvituksen esteettiset seikat tai muodolliset ominaisuudet eivät ole keskeisessä asemassa, sillä lapsi usein eläytyy välittömästi kuvan varsinaiseen sisältöön. Kuvan estetiikka värien, viivojen ja muotojen avulla kuitenkin vaikuttaa lapseen hänelle tiedostamattomalla tavalla, esimerkiksi luoden hänelle tietynlaisia tunnetiloja. (Laukka 2001, 64.)

Kuvituksen avulla lukija käy itse läpi tarinaa omilla ehdoillaan. Lapsen kanssa kirjaa luettaessa onkin hyvä antaa lapselle kuvien tutkimiseen aikaa niin paljon kuin hän haluaa. Näin lapsi pystyy tunnistamaan, huomioimaan, oivaltamaan sekä arvottamaan kuvissa esiintyviä asioita omien kykyjensä mukaan. Kuvien kautta lapsi käy tarinaa

läpi uudestaan omin sanoin ja saa satuhetkeen itselleen aktiivisen roolin. (Launis 2001, 69.)

9 OMAN SATUKIRJAN TEKOPROSESSI

9.1 Tekoprosessin lähtökohdat ja rakenne

Omaa satukirjaamme lähdimme tekemään innokkaasti, sillä molemmat pidämme erityisen paljon piirtämisestä ja maalaamisesta sekä muusta visuaalisesta luomisesta. Satukirjaa tehtäessä oli hyvä seurata ennalta suunniteltua rakennetta, jonka mukaan toimimme. Prosessissamme ensimmäisenä tehtävänä oli teoriataustan kokoaminen, joka oli varsinainen opinnäytetyöosuus. Halusimme tehdä satukirjan huostaanotosta ja sijaishuollosta, joten lähdimme rakentamaan teoriapohjaa tältä kantilta. Tutkimme kokonaisvaltaisesti lastensuojelua, huostaanottoa ja sijaishuoltoa pitäen näkökulman lapsilähtöisyydessä. Erityisesti kiinnitimme huomiota huostaanoton seuraamuksiin ja vaikutuksiin lapsessa. Muita teoria-alueita olivat lapsen kehitystaso sekä satujen teoria. Teorian ollessa valmis, etsimme siitä pääkohdat, joilla pystyimme hyvin perustelemaan satuamme ja varmistamaan sadun toimivuuden. Teoriaa tehdessä tutustuimme ja luimme paljon satukirjallisuutta kiinnittäen erityisesti huomiota visuaalisuuteen ja tekstin jäsentelyyn. Tutustuminen satukirjoihin helpotti meidän työtämme ja loi pohjaa lähtiessämme suunnittelemaan omaa tuotostamme.

9.2 Tavoitteet satukirjalle

Satukirjaa suunnitellessamme sekä tehdessämme asetimme itsellemme eri osa-alueisiin tietyt tavoitteet, joihin pyrimme. Nämä tavoitteet helpottivat itse satukirjan tekoprosessia, luoden tiettyjä suuntia ja päämääriä. Asettamamme tavoitteet voidaan jakaa tekstiin, kuvitukseen, kerrontaan ja kokonaisuuteen.

Satukirjan tekstin kannalta olennaisinta on selkeys, luettavuus sekä soveltuvuus kohderyhmälle, koska silloin voidaan parhaiten varmistaa, että lapsi sisäistää sadun idean, tarkoituksen ja opetuksen. Myös tekstin oikeakielisyys ja esteettisyys tulee aina ottaa huomioon, koska silloin lukukokemuksesta tulee miellyttävämpi.

Kuvituksen kannalta tärkeässä asemassa on persoonallinen ja mielenkiintoa herättävä tyyli, joka kuitenkin on selkeä ja lapsen ikätasolle sopiva. Lisäksi kuvituksen tulee ol-

la melko yksinkertainen, koska liiat yksityiskohdat häiritsevät lapsen keskittymistä olennaiseen. Kuvituksen tulee lisäksi käydä yhteen tekstin kanssa, jolloin molemmat osa-alueet luovat yhtenäisen kokonaisuuden. Koska meitä on satukirjantekijöinä kaksi, tulee myös meidän molempien visuaalinen panos saada sulautettua yhtenäiseksi.

Teksti ja kuvitus luovat yhdessä sadun kerronnan. Kerronnan tulee olla rytmiltään ja rakenteeltaan tasapuolinen, toimiva ja johdonmukainen, mikä tekee sadun lukemisesta tai kuuntelemisesta positiivisen kokemuksen. Sadun tekstin ja kuvien on myös hyvä sisältää harkittuja tunne-elementtejä, jotka elävöittävät satua ja luovat pohjan sekä tapahtumiin ja henkilöihin samaistumiselle.

Kokonaisuutena satukirjamme tavoitteena on tukea ja auttaa huostaanotettua lasta. Sadun kautta lapsi voi saada toivoa kriisin keskellä. Samalla hän voi löytää sadusta vertaisensa hahmon, joka on joutunut hänen kanssaan samanlaiseen tilanteeseen ja lopulta selvittää vaikeat ongelmat ja löytää suunnan kohti parempaa. Sadun avulla lapselle voidaan myös selvittää huostaanottoon ja sijaishuoltoon liittyviä tapahtumia lapsen kehitystason mukaisesti ja näin lisätä lapsilähtöisyyttä lastensuojelussa. Lisäksi tavoitteena on, että kirja olisi toimiva ja tehokas työväline niin ammattilaiselle, kuin tavalliselle kasvattajallekin.

9.3 Juoni

Taustatutkimuksen ollessa kunnossa, aloimme kehitellä oman satukirjamme rakennetta ja juonta. Juonen suunnittelimme lapsen näkökannalta teoriaan pohjautuen. Juoni oli meille molemmille alusta alkaen pääpiirteittäin selvä, koska olimme jo varhaisessa vaiheessa keskustelleet ja tutkineet sitä, millainen satukirjan pitäisi olla. Teoriaa tehdessämme saimme matkan varrella juoneen koko ajan uusia ideoita. Teorian keruun loppuvaiheessa juoni oli muodostunut luonnostaan jo hyväksi kokonaisuudeksi ja lopullinen juoni syntyi kivuttomasti yhdessä kirjoittaen.

Satu kertoo Hopsu-nimisestä jänislapsesta, joka elää kahdestaan Viivi-äidin kanssa Tuulimetsässä. Viivi sairastaa pitkäaikaista masennusta, josta johtuen hän ei ole kyennyt huolehtimaan Hopsusta riittävällä tavalla. Viivi on ollut todella uupunut, ja Hopsun perushoito ja turvallisuus on laiminlyöty. Hopsu on yrittänyt huolehtia itsestään sekä äidistään, kuitenkin siinä onnistumatta kovin hyvin. Hän on yrittänyt laittaa

ruokaa ja pitää kodin siistinä. Hopsu ei ole koskaan tavannut isäänsä, ja perheellä ei ole tukiverkostoa ympärillään.

Perheen luona käy vierailulla sosiaalityöntekijä Malla Mäyrä. Malla keskustelee Viivin ja Hopsun kanssa perheen tilanteesta. Viivi ja Malla ovat yhteisymmärryksessä perheen huonosta tilasta ja tulevat tulokseen, että Hopsun sijoittaminen sijaisperheeseen kiireellisesti olisi kaikkien kannalta paras ratkaisu. He kertovat Hopsulle, mitä tulee seuraavaksi tapahtumaan. He selittävät Hopsulle, että äiti on sairas, eikä pysty tällä hetkellä huolehtimaan hänestä. Tämän takia Hopsu pääsee muuttamaan mukavaan sijaisperheeseen, jossa asuu muitakin lapsia. Hopsua ajatus äidin jättämisestä ja muuttamisesta toiseen perheeseen pelottaa ja ahdistaa todella paljon. Viivi ja Malla lohduttavat Hopsua ja kertovat, että vika ei ole hänen, vaan äiti tarvitsee aikaa parantuakseen, jotta voi taas huolehtia Hopsusta. Hopsua lohduttaa myös ajatus, että äiti saa tulla käymään uudessa perheessä ja äidille voi soittaa ja lähettää postia.

Yhdessä äidin kanssa Hopsu pakkaa mukaansa vaatteita, leluja ja valokuvia. Muuttopäivä on jännittävä Hopsusta. Hopsu hyvästelee äitinsä ja lähtee matkaan yhdessä Mallan kanssa kohti uutta kotia. Sijaisperhe on mukava ja lämminhenkinen kissaperhe. Perheeseen kuuluvat isä Ossi, äiti Oona ja heidän tyttärensä Miisu. Perheeseen kuuluu myös kolme vuotta sitten sijoitettu karhupoika Pontus. Hopsu toivotetaan Kissalan perheeseen lämpimästi tervetulleeksi.

Aluksi Hopsun on vaikea sopeutua uuden perheen arkeen ja hän ikävöi äitiä usein. Pontus ja Hopsu leikkivät usein yhdessä, mikä auttaa Hopsua sopeutumaan perheeseen. Perheen tytär Miisu on molempien poikien ”isosisko”, joka auttaa ja opastaa kaikissa asioissa. Kissalan perheessä arki on säännöllistä, ruokaa on riittämiin ja Hopsukin saa aina puhtaat vaatteet ylleen. Hopsun pelko ja ahdistus uuteen perheeseen muuttamisesta ovat kadonneet ja tilalle on tullut pörröistä onnellisuutta. Viivi-äitikin voi jo paremmin ja on käynyt vierailulla Hopsun luona monta kertaa. He ovat myös soitelleet ja lähettäneet kirjeitä toisilleen. Hopsu kokee itsensä hyvin onnekkaaksi pikku jänöksi, koska nyt hänellä on kaksi perhettä ja asiat ovat kääntyneet parhain päin.

9.4 Hahmot

Valitsimme satuumme tuttuja eläinhahmoja, koska ajattelimme, että lapsen on turvallista peilata todellista maailmaa hieman etäisemmin eläinhahmojen kautta. Lisäksi

eläinhahmot tuovat satuun mielenkiintoa. Hahmojen on hyvä olla tuttuja suomalaisia eläimiä, joita lapset ovat todennäköisesti nähneet oikeassa elämässä. Hahmojen kehitysprosessissa loimme jokaiselle hahmolle yksilölliset ulkoiset ominaisuudet sukupuolesta vaatetukseen ja omanlaisen persoonallisuuden. Hahmoja suunniteltaessa kiinnitimme erityisesti huomiota hahmojen omaan väripalettiin ja ulkoisiin piirteisiin, jolloin jokaisesta hahmosta tuli toisistaan riittävän erilaisia.

Seuraavassa ovat satukirjassamme esiintyvien hahmojen profiilit:

Lapsi (päähenkilö)

Nimi: Hopsu Loikkakoipi

Sukupuoli: Poika

Ikä: 6

Eläin: Jänis

Tausta: Hopsu on arka ja hiljainen lapsi. Äidin masennuksen vuoksi hän on yrittänyt ottaa huolehtijan roolin perheesssä, mikä osoittautuu vaativaksi. Hopsulla ei ole paljon kavereita, eikä hän tunne omaa isäänsä. Häntä pelottaa ja ahdistaa muuttaa asumaan uuden perheen luokse.

Biologinen äiti

Nimi: Viivi Loikkakoipi

Sukupuoli: Nainen

Ikä: 31

Eläin: Jänis

Tausta: Viivi-äidillä on taustalla pitkäaikainen masennus. Hän ei ole pystynyt huolehtimaan lapsestaan pitkään aikaan kunnolla. Hän ymmärtää oman tilanteensa, eikä vastusta Hopsun sijoitusta toiseen perheeseen.

Sosiaalityöntekijä

Nimi: Malla Mäyrä

Sukupuoli: Nainen

Ikä: 45

Eläin: Mäyrä

Tausta: Malla on luonteeltaan rauhallinen, ymmärtäväinen ja viisas. Hän on tavannut Hopsua ja äitiä heidän kotonaan ja nyt Malla on tullut siihen tulokseen, että kiireellinen sijoitus on Hopsun kannalta paras vaihtoehto.

Sijaisperheen äiti

Nimi: Oona Kissala

Sukupuoli: Nainen

Ikä: 40

Eläin: Kissa

Tausta: Oona on lämminhenkinen kotiäiti.

Sijaisperheen isä

Nimi: Ossi Kissala

Sukupuoli: Mies

Ikä: 42

Eläin: Kissa

Tausta: Ossi on jämerä perheenpää, joka työskentelee Tuulimetsän tielaitoksella.

Sijaisperheen biologinen lapsi

Nimi: Miisu Kissala

Sukupuoli: Tyttö

Ikä: 12

Eläin: Kissa

Tausta: Miisu on kissaperheen reipas biologinen tytär, joka toimii isosiskona sijoitetuille pojille.

Sijaisperheeseen aikaisemmin sijoitettu lapsi

Nimi: Pontus Kontio

Sukupuoli: Poika

Ikä: 8

Eläin: Karhu

Tausta: Pontus on kolme vuotta aikaisemmin kissaperheeseen sijoitettu poika. Hän on jo sopeutunut hyvin perheeseen. Hopsusta ja Pontuksesta tulee hyvät leikkikaverit.

9.5 Kuvitus ja teksti

Satukirjan tekoprosessissa viimeisenä vuorossa on kuvitus ja tekstin kirjoittaminen. Tässä vaiheessa teoriaosio on jo valmis ja sadun juoni kirjoitettu. Ensimmäiseksi pohditaan sadun juonen avulla, mitä sadun tapahtumia olisi tärkeä tuoda esille kuvituksen muodossa ja mitä taas tekstin kautta. Kuvilla voidaan esimerkiksi vahvistaa jotain tekstissä ilmenevää asiaa tai tuoda esille osittain uusia näköpuolia, mutta lopputuloksen on kuitenkin oltava yhtenäinen tekstin kanssa.

Aloitimme satukirjamme visuaalisen suunnittelun kuvakäsikirjoituksen avulla. Päätimme kumpikin tehdä ensin omat pikaiset kuvakäsikirjoituksemme, joissa suunnitelimme sivujen määrää, minkälaisia kuvia ja tekstiä sadussa tulisi olemaan sekä sommittelua ja tarinan rakennetta. Molempien ollessa valmiita, vertailimme tuotoksiamme ja otimme niistä parhaat ideat, joista kokosimme lopullisen kuvakäsikirjoituksen. Näin saimme kokonaisen rakenteen sadun kuvista ja tekstistä, joiden pohjalta jatkaa eteenpäin.

Kuvitusprosessin alussa on myös tehtävä päätös millä tyylillä ja tekniikalla kuvat tehdään. Ensimmäisenä on hyvä tehdä nopeita luonnoksia sadun hahmoista ja tapahtumaympäristöistä. Kokeilemalla erilaisia tyylejä voidaan vertailla ja arvioida mihinkä suuntaan sadun visuaalista ilmettä lähdetään rakentamaan. Tekniikkaa valitessa meillä oli muutama vaihtoehto, mutta nopeasti päädyimme akvarellimaalaukseen. Valitsimme akvarellit, koska niillä saa aikaan elävämpää ja persoonallisempaa jälkeä. Lisäksi akvarellimaalaus tuntui meille luontevalta ja tutulta valinnalta, koska olemme käyttäneet sitä aikaisemmin hyvällä menestyksellä. Itse kuvat hahmotelimme ensin paperille lyijykynällä, jonka jälkeen maalasimme päälle lopulliset kuvat.

Teksti on olennaisin osa, jolla tarinaa tuodaan esille ja viedään eteenpäin. Ennen itse kirjoitusta on hyvä suunnitella, minkä tyylistä tekstiä sadussa tulee olemaan. Tekstin rakenteen saimme pitkälti valmiiksi kuvakäsikirjoitusten pohjalta. Tyyliltään päätimme pitää tekstin varsin yksinkertaisena ja suoraviivaisena, jolloin lapsi pystyy helpommin sisäistämään sadun sanoman. Satuumme valitsimme kertojan näkökulmaksi ulkopuolisen ja kaikkietävän kertojan, jonka avulla tekstin tyyli on luontevinta tuoda

esille. Tekstiä elävöitimme muutamilla dialoginpätkillä, joilla saimme tuotua esille hahmojen persoonallisuuksia. Pyrimme pitämään tekstin koko ajan innostavana ja mielenkiintoisena, jolloin tarina soljuu mukavasti eteenpäin. Tekstin jaoimme tasapuolisesti jokaiselle sivulle esteettisemmän lopputuloksen vuoksi ja näin myös tarina rytmittyi toimivalla tavalla.

9.6 Teoriapohja

9.6.1 Lastensuojelu, huostaanotto ja sijaishuolto satukirjassamme

Lastensuojeluprosessi alkaa lastensuojeluilmoituksesta. Päätimme, että satumme alkaa siitä kohtaa, kun lastensuojeluilmoitus on jo tehty ja sosiaalityöntekijä aloittaa lastensuojelutarpeen selvittämisen. Perusteen tälle valinnalle on, että lapsen kehitystason kannalta on parempi keskittyä varsinaiseen huostaanottotilanteeseen, sillä liian laaja ja monimutkainen tarina saattaisi hämmentää lasta. Satukirjassamme lapsen edun edustajana toimii sosiaalityöntekijä Malla Mäyrä. Tarinassa Hopsun kohdalla lastensuojelulisiin toimenpiteisiin on ryhdytty, koska puutteet hoidossa ja kasvatuksessa uhkaavat vaarantaa hänen terveytensä ja kehityksensä. Lasten osallisuus sadussamme ilmenee siten, että sosiaalityöntekijä haastattelee Hopsua lastensuojelutarpeen selvityksen yhteydessä ja ottaa huomioon tämän tuntemukset ja mielipiteet. Lastensuojelutarpeen selvityksen perusteella jänisperheen lastensuojeluasiakkuus jatkuu ja samalla todetaan, että avohuollon tukitoimet eivät ole riittäviä, jolloin sijaishuolto on viimeinen vaihtoehto turvata lapsen etu, koska äiti on jo niin uupunut, että ei yksinkertaisesti enää kykene huolehtimaan Hopsusta.

Hopsulle sijaishuolto tulee kysymykseen myös siksi, koska perheellä ei ole ympärillään lähiverkostoa. Hopsulle valittu kissaperhe on hyvä ja tasapainoinen perhe, joka soveltuu tämäntyyliseen pienen lapsen sijoitukseen. Sosiaalityöntekijä tietää tämän, koska perheessä on aikaisemmin sijoitettu karhulapsi Pontus. Kirjassamme sijoitus kuvataan mahdollisimman positiivisena kokemuksena Hopsulle, koska sellainen sen pitäisi olla tosielämässäkin lapselle. Positiivista mielikuvaa välittää se, että hänet toivotetaan lämpimästi tervetulleeksi ja lopulta Hopsu huomaa itsekin asioiden olevan paremmin.

Kirjassamme sosiaalityöntekijä on päättänyt, että sijoitus tulee tehdä kiireellisenä, koska perushoidossa oli vakavia puutteita. Tilastojen mukaan suurin osa sijoituksista

alkaa kiireellisinä ja 0–6-vuotiaiden lasten sijoituksissa tämä vielä korostuu. Noin puolet sijoitetuista lapsista ovat joko tavallisessa perhehoidossa tai ammatillisessa perhehoidossa, jolloin kirjassamme sijoitusmuotona perhehoito on luonnollinen valinta. Mahdollisimman kodin- ja perheenomainen kasvatus soveltuu pienille lapsille, joten Hopsulle tämä vaihtoehto on sopiva. Lastensuojelun asiakasperheiden taustalla on usein vanhempien heikko koulutustaso, avioero sekä sosiaalisten ongelmien yleisyys. Huostaanottojen yleisimpiin syihin lukeutuvat mielenterveysongelmat ja uupumus. Myös äidin jaksaminen on keskeisessä asemassa huostaanottojen syissä. Kirjassamme yleisimmät taustatekijät tulevat ilmi siten, että Hopsun äiti on yksinhuoltaja ja isä ei ole ollut ikinä mukana kuvioissa. Äiti sairastaa lisäksi vakavaa masennusta, minkä seurauksena ei pysty huolehtimaan Hopsusta.

Ennen sijoitusta lapselle tulee selventää ikätason mukaisesti tulevat tapahtumat ja näin tapahtuu sadussammekin. Lapsen kannalta on tärkeää, että äiti hyväksyy sijoituksen, koska silloin lapsi saa luvan asettua sijaishuoltopaikkaan ja samalla vapautuu ristiriitaisista tunteistaan. Kirjassamme Hopsun äiti ymmärtää ja hyväksyy tilanteen. Huostaanotetulla lapsella on oikeus pitää yhteyttä vanhempiinsa. Sadussamme on tärkeää, että Hopsu pitää yhteyttä äitiinsä, koska lapselle on olennaista viestittää se, että äiti ei katoa sijoituksen jälkeen kokonaan hänen elämästään.

Huostaanotto on lapselle traumaattinen kokemus, ja jos lapsi saa mahdollisuuden käsitellä kokemaansa, hän selviytyy paremmin. Lapsi tulee parhaiten autetuksi, kun hänelle annetaan mahdollisuus ilmaista tunteuksiaan ja kokemuksiaan. Tämän takia satukirjassamme Hopsulle annetaan hyvät puitteet keskusteluun Malla Mäyrän kanssa. Keskustelun jälkeen Hopsu kertoo, että häntä ei enää pelota mennä toiseen perheeseen niin paljon kuin aluksi. Hopsulle on myös selvennetty, että huostaanotto ei ole millään tavalla hänen syynsä, jolloin sijoitukseen liittyvät syyllisyyden tunteet lievenevät. Hopsulle tuli selväksi, että vain aikuiset ovat vastuussa siitä mitä tapahtuu. Huostaanoton yhteydessä lasta voi myös auttaa tieto, että on olemassa muitakin sijoitettuja lapsia. Kirjassamme Hopsu ystävystyy Pontuksen kanssa, joka on aikaisemmin perheeseen sijoitettu lapsi. Toisiltaan he saavat lohtua ja vertaistukea.

9.6.2 Lapsen kehitystason huomioiminen satukirjassamme

Mielikuvituksen kehittyessä satujen asema vahvistuu lapsen elämässä, koska satujen kautta lapsi oppii ympäröivästä maailmasta. Nelivuotias lapsi osaa jo käsitellä sadun

välittämää sanomaa, joten valitsemamme ikähaarukka 4–6 vuotta on lapsen kehityksen ja tukemisen kannalta sopiva. Kuitenkin lapsen ajattelu on vielä yksioikoista, joten sadun pitää olla selkeä ja suhteellisen yksinkertainen. Ikähaarukkaamme sijoittuva lapsi on jo tarpeeksi kehittynyt kielellisesti, jotta hän pystyy ymmärtämään helppoa tekstiä, joten satukirjamme teksti pysyttelee selkeänä ja siinä vältetään vaikeita ja monimutkaisia ilmaisuja. Huostaanottoon liittyviä asioita voidaan selventää tämän ikäiselle lapselle satukirjan avulla, koska hän ymmärtää syy-seuraussuhteita. Satukirjassamme selkeä esimerkki syy-seuraussuhteesta on, että sijaisperheeseen muuton jälkeen asiat alkavat mennä parempaan suuntaan.

4–6-vuotiaan lapsen kehitystaso on saavuttanut sen vaiheen, jolloin lapsi on utelias ja häntä kiinnostavat ympärillä tapahtuvat asiat. Kirjamme tarjoaakin lapselle väylän saada vastauksia häntä mietityttäviin kysymyksiin. Kirjan kautta lapsi pystyy myös käsittelemään omia tunteitaan ja ajatuksiaan ja tämä on erittäin tärkeää huostaanottotilanteissa lapsilähtöisyyttä ajatellen. Vaikka lapsen keskittymiskyky on jo melko hyvä, satu ei saa olla liian pitkä ja yksityiskohtainen. Kirjastamme jätämme pois mahdollisimman paljon pikkutarkkoja yksityiskohtia niin tekstistä, kuin kuvituksestakin. 4–6-vuotiaalla lapsella on kehittynyt myös kyky ymmärtää, että toiset ihmiset ajattelevat joskus eritavalla, kuin lapsi itse. Kirjaa käytettäessä lapsen kanssa, lapsi mahdollisesti ymmärtää, että sosiaalityöntekijän mielestä sijoittaminen on paras vaihtoehto, vaikka lapsella voi olla eriäviä ajatuksia asiasta.

9.6.3 Satukirjallisuuden teoria satukirjassamme

Huostaanotettu lapsi voi satukirjamme avulla heijastaa omia kokemuksiaan eli yhdistää oman kokemusmaailmansa satuun. Näin lapsi saa uusia selviytymiskeinoja vaikeaan ja traumaattiseen tilanteeseen. Kirjan kautta lapsi voi käsitellä huostaanottoa turvallisesti niin, että häntä ei pelota ja ahdistaa liiaksi. Teoriapohjan huomioonottaen luokittelemme satukirjamme terapeutiseksi tunnetarinaksi, koska sitä on tarkoitus käyttää keskustelun avaajana ja se tukee ja lohduttaa lasta huostaanoton yhteydessä. Terapeuttiset sadut toimivat parhaiten noin viisivuotiaasta ylöspäin, joten kohderyhmämme on juuri otollinen. Satumme loppu on onnellinen, koska viittaus selviytymisestä on tärkeää tunnetarinoiden toimivuuden kannalta. Tarinassa Hopsun elämänlaatu paranee huomattavasti muutettuaan kissaperheen luokse ja hän pääsee eroon omista pelon tunteista, jotka liittyvät sijoitukseen.

Satumme noudattelee perinteistä sadun rakennetta. Alkuongelmana sadussa on Hopsun ikävät kotiolot ja toisena ongelmana sijaisperheeseen muuttaminen. Molemmat ongelmat ratkeavat tarinan edetessä. Tarinassa Hopsun kasvuolot paranevat sijaisperheeseen muuton myötä ja lopulta hän voittaa itse pelkonsa, jotka liittyvät muuttamiseen. Lapsen on tärkeää saada tunne, että hän pystyy itse vaikuttamaan omaan elämäänsä, ja lisäksi tämä on tärkeä osa-alue lapsilähtöisyydessä. Selkeyden ja kerrotavuuden kannalta teimme jokaisesta satuhahmosta selvästi toisistaan erilaisia esimerkiksi eläinrotujen, turkin värin ja vaatetuksen avulla. Normaalisti sadussa on selvä hyvän ja pahan vastakkainasettelu, mutta satumme ei sisällä tätä, koska se muutenkin poikkeaa tavallisista saduista. Sadussamme ei ole selkeää hyvää tai pahaa hahmoa, mutta eniten negatiivisia sekä positiivisia piirteitä löytyy Hopsun äidistä. Muut hahmot ovat pääasiallisesti positiivisia. Mielenkiintoisen hahmon tulee kehittyä sadun aikana, ja meillä tämä näkyy parhaiten Hopsun kohdalla hänen voittaessaan pelkonsa.

Pystymme pitämään tarinan tekstin selkeämpänä ulkopuolisen ja kaikkietävän kertojan avulla. Juuri tekstin selkeys ja johdonmukaisuus ovat avainasemassa sadun ymmärtämisen kannalta lapsen näkökulmasta. Hahmojen dialogi on sadussamme sivuosassa, lähinnä rikastuttamassa kerrontaa, sekä tuomassa esiin hahmojen persoonallisuutta. Kirjamme kuvitus myötäilee 4–6-vuotiaan lapsen mieltymyksiä. Kuvituksemme on värikäs sekä mielenkiintoinen, mutta se ei nojaa liikaa yksityiskohtiin, jotta tarina pysyisi selkeänä ja lapsen olisi helpompi seurata sitä.

10 POHDINTA

Opinnäytetyömme aiheena oli tehdä kattava teoriapohja lastensuojelusta, lapsen kehitystasosta ja satukirjallisuuden teoriasta, joiden pohjalta loimme oman satukirjan. Tuotoksestamme tuli eläinaiheinen satukirja, joka käsittelee huostaanottoa 4–6-vuotiaan lapsen näkökulmasta. Kantavana teemana koko opinnäytetyössämme oli lapsilähtöisyys ja sen vahvistaminen lastensuojelussa.

Lastensuojeluosiossa käsitelimme yleisesti lastensuojelua, huostaanottoa ja sijaishuoltoa pitäen näkökulman lapsen asemassa ja osallisuudessa. Kehitysosiossa käsitelimme 4–6-vuotiaan lapsen kehitystä painottaen erityisesti huostaanottoa kriisinä ja traumaattisena kokemuksena lapsen elämässä ja siihen liittyviä vaikutuksia. Lisäksi tärkeässä asemassa kehitysosiossa oli satukirjan linkittäminen lapsen kehitykseen ja

kriisissä tukemiseen. Satukirjallisuuden teoriassa tutkimme sadun eri osa-alueita eli rakennetta, hahmoja, tekstiä, juonta ja kuvitusta.

10.1 Arviointi

Tutkimuksemme vastaa tutkimuskysymyksiimme mielestämme yleisesti ottaen hyvin. Ensimmäiseen tutkimuskysymykseemme ”Millainen huostaanotto on lapsen näkökulmasta?” saimme kerättyä helposti materiaalia ja sitä oli paljon saatavilla. Tutkimme kattavasti huostaanottoprosessia niin yleisesti, kuin lapsen näkökannaltakin ja tähän liittyvää materiaalia oli sujuvaa jäsentää ja käyttää satukirjan suunnittelussa. Toisen tutkimuskysymyksemme oli ”Mitä on syytä huomioida 4–6-vuotiaan lapsen kehityksessä huostaanoton ja satukirjan kannalta?”. Tästä aihepiiristä oli vaikeampaa löytää meille soveltuvaa materiaalia satukirjan ja huostaanoton kannalta, mutta saimme kuitenkin koottua hyödyllisen kokonaisuuden. Tietoa lapsen kehityksestä löytyi yllin kyllin, mutta suurin osa korkeintaan sivusi aiheitamme, jolloin tietoa oli vaikeampaa soveltaa opinnäytetyöhömmme sopivaksi. Kolmantena tutkimuskysymykseksi asetimme ”Millaiset ovat hyvän satukirjan elementit?”. Satukirjallisuuden teoriasta löytyi hyvin aineistoa, jota oli myös luonteva työstää. Perehdyimme monipuolisesti siihen, millaiset ovat hyvän satukirjan elementit. Molemmilta löytyi lisäksi entuudestaan paljon tietoa sekä osaamista aiheesta, joten tämä osa-alue ei tuottanut meille ongelmia.

Tutkimuskysymysten lisäksi asetimme työllemme tavoitteita. Ensimmäiseksi tavoitteeksi asetimme saada satukirjastamme toimivan työvälineen lastensuojeluun. Uskomme, että kirjassamme on potentiaalia tähän ja mielestämme tavoite on saavutettu siinä määrin, missä se tällä hetkellä on mahdollista, koska kirja kuitenkin tarvitsee vielä tutkimusta toimivuudesta. Tavoitteena oli myös lapsilähtöisyyden edistäminen lastensuojelussa. Kirja on luotu teoriaan perustuen varta vasten lapsen tukemiseen, kuulemiseen ja osallistamiseen, joten mahdollisesti kirjaa käytettäessä lapsilähtöisyyden edistäminen toteutuu. Kolmas tavoitteemme oli oman ammatillisuutemme lisääminen. Lastensuojelu- ja huostaanottoprosessi ovat tulleet meille tutummaksi ja jäsentyneet tarkemmin. Myös huostaanottojen taustalla olevat tekijät ja huostaanoton seuraukset lapselle ovat opettaneet meille uutta ja tärkeää tietoa, mitä tarvitsemme tulevaisuudessa, erityisesti jos työskentelemme lastensuojelun piirissä. Olemme myös oppineet, miten luodaan käytännönläheinen ja tarpeellinen työväline lastensuojeluun, ja samalla haastoimme itsemme tekemään jotakin uutta ja innovatiivista.

Opinnäytetyömme tekoprosessiin liittyy monia onnistumisia. Onnistuimme mielestämme luomaan kattavan ja perusteellisen tietopohjan satukirjalle, emmekä suin päin kiirehtineet tekemään satukirjaa. Halusimme osoittaa, että olemme todella perehtyneet aiheeseen. Lähdemateriaalina käytimme mahdollisimman uusia ja luotettavia lähteitä taataksemme työmme laadukkuuden. Opinnäytetyöhömmme kuuluvien osa-alueiden linkittäminen yhteen oli loppujen lopuksi yllättävän kivutonta, vaikka aluksi ajattelimme sen olevan suuri haaste. Myös teorian ja tuotoksen yhdistäminen onnistui erittäin hyvin, koska satukirjan eri osa-alueille löytyy perustelut teoriapohjasta. Lapsilähtöisyyden toteutumista on tässä vaiheessa vielä hankala arvioida, mutta mielestämme onnistuimme säilyttämään tämän teeman läpi opinnäytetyön. Satukirjamme kuvitus on myös mielestämme onnistunut ja vastaa sitä, mitä olimme suunnitelleet. On hienoa päästä näyttämään taitojaan taiteellisen osaamisen suhteen ja samalla yhdistää se sosiaalialan osaamiseen. Keskinäinen yhteistyömme opinnäytetyön parissa oli alusta loppuun tiivistä, vastavuoroista sekä kannustavaa. Me molemmat toimimme oman panoksemme työhön ja saimme luotua yhtenäisen sekä molempia tyydyttävän lopputuloksen, joten voimme olla tyytyväisiä tähänkin osa-alueeseen.

Ilman haasteita ei tästä työstä kuitenkaan selvitty. Koko prosessi oli niin pitkä ja laaja, että paikoitellen kärsimme motivaation puutteesta varsinkin teorian tuottamisessa ja niissä kohdissa, joissa tuntui umpikuja tulevan vastaan. Onneksi notkahdukset olivat vain pieniä ja lyhyen tauon jälkeen saimme työn etenemään. Aiheen mielenkiintoisuus myös auttoi tässä ja porkkanana toimi, että teorian kokoamisen jälkeen tiesimme pääsevämme luomaan produktiota. Tiettyjen aihepiirien kanssa oli haastavaa löytää meille sopivia lähteitä, koska monesti huomasimme hyvältä kuulostavan lähteen vain siivuvan aihettamme. Satukirjan kuvituksen kanssa haasteeksi nousi tarpeeksi yksinkertaisien kuvien tekeminen, sillä me molemmat suosimme paljon yksityiskohtia ja pikkutarkkuutta sisältävää tyyliä. Lisäksi satukirjan juonen tekeminen lapsen kannalta oli vaikeaa, sillä jokainen sanamuoto ja lauseenpätkä piti miettiä lapsen näkökulmasta.

10.2 Jatkosuunnitelmat

Opinnäytetyömme jatkosuunnitelmat liittyvät lähinnä produktion kehittämiseen valmiiksi kirjaksi. Jos satukirjallamme on mahdollisuudet päätyä julkaistavaksi kirjaksi, siihen olisi lisäksi hyvä kehittää rinnalle työntekijän tueksi opas siitä, miten satukirjaa olisi hyvä käyttää lasten kanssa työskennellessä. Itse olemme ajatelleet, että kirjaa

käytettäisiin ensisijaisesti huostaanotetun lapsen kanssa joko ennen sijoitusta, tai sen aikana. Lisäksi kirjasta voi olla apua huostaanotetun lapsen sisaruksille tai kavereille. Kirja soveltuu myös esimerkiksi tunnetarinaksi päiväkotiin. Teimme kirjasta niin sanotun matalan kynnyksen työvälineen, jolloin sen käyttäminen ei välttämättä vaadi ammatillista taustaa. Jatkosuunnitelmana voisi myös tutkia kirjamme toimivuutta käytännössä ja sen myötä kehittää entistä parempi versio. Tulevaisuudessa voisimme myös kuvitella tekevämme toisen samankaltaisen kirjan työvälineeksi, koska tämä prosessi oli meille molemmille antoisa.

LÄHTEET

Ahlström, M. 2006. Mistä tiedän, onko lapseni kielellinen kehitys normalia? Teoksessa: Hansson, J. Oscarsson, C. (toim.) Onnellinen lapsuus. Helsinki: Otava.

Aikarajat. Sosiaaliportin internet-sivut. Päivitetty 31.12.2008. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluntarve/aikarajat/> [viitattu 2.4.2010].

Airaksinen, T. Vilkkä, H. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.

Almqvist, K. Broberg, A. Tjus, T. 2005. Kliininen lapsipsykologia. Helsinki: Edita.

Arajärvi, T. 1999. Hyvä lapsuus – vauvasta koululaiseksi. Helsinki: Ajatus kustannus Oy.

Asiakkuuden alkaminen. Sosiaaliportin internet-sivut. Päivitetty 4.2.2010. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluntarve/asiakkuudenalkaminen/> [viitattu 2.4.2010].

Asianosaisten kuuleminen. Sosiaaliportin internet-sivut. Päivitetty 22.6.2009. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/huostaanotto/valmistelu/kuuleminen/> [viitattu 13.4.2010].

Avohuolto. Sosiaaliportin internet-sivut. Päivitetty 31.12.2008. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/avohuolto/> [viitattu 2.4.2010].

Bohlin, G. 2006. Lapsen henkinen ja fyysinen kehitys vastasyntyneestä kuusivuotiaaksi. Teoksessa: Hansson, J. Oscarsson, C. (toim.) Onnellinen lapsuus. Helsinki: Otava.

Einon, D. 2003. Luova lapsi. Hämeenlinna: Karisto Oy.

Haapasalo, J. Repo, A. 1998. Sijoitettujen lasten kehitys - Katsaus tutkimuksiin. Helsinki: Stakes.

Hatva, A. 1993. Kuvittaminen. Helsinki: Rakennustieto Oy.

Hatva, A. 1997. Satu ja sen kuvat. Teoksessa: Jokipaltio, J. (toim.) Sadun voimat II: Polunpäitä sadun maailmaan. Maaseudun sivistysliitto.

Holmberg, T. 2000. Lapset ja perheväkivalta. 2.painos. Helsinki: Lasten Keskus.

Holmberg, T. 2003. Lapset ja vanhempien päihdeongelma. Helsinki: Lasten Keskus.

Huostaanoton dokumentointi. Sosiaaliportin internet-sivut. Päivitetty 31.12.2008. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/huostaanotto/valmistelu/dokumentointi/> [viitattu 14.4.2010].

Huostaanoton prosessi. Sosiaaliportin internet-sivut. Päivitetty 31.12.2008. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/Page/e5ad9837-f44d-4f10-b536-daa4b3b5c77d.aspx> [viitattu 12.4.2010].

Huostaanoton valmistelu. Sosiaaliportin internet-sivut. Päivitetty 31.12.2008. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/huostaanotto/valmistelu/> [viitattu 13.4.2010].

Huostaanoton voimassaolo. Sosiaaliportin internet-sivut. Päivitetty 4.2.2010. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/huostaanotto/valmistelu/voimassaolo/> [viitattu 16.4.2010].

Huostaanotto. Sosiaaliportin internet-sivut. Päivitetty 4.2.2010. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/huostaanotto/> [viitattu 2.4.2010].

Huostaanottotarpeen arviointi. Sosiaaliportin internet-sivut. Päivitetty 22.6.2009. Saatavissa: [http://www.sosiaaliportti.fi/fi-](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/huostaanotto/tarpeenarviointi/)

[FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/huostaanotto/tarpeenarviointi/](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/huostaanotto/tarpeenarviointi/) [viitattu 12.4.2010].

Jantunen, M. 2009. Sadut ja mielikuviutus. Teoksessa: Jantunen, T, Lautela, R. (toim.) Kuningasvuosi - Leikin kulta-aika. 2. Painos. Helsinki: Tammi.

Jokinen, J. 2004. Kriisityön kehittäminen huostaanotossa, kartoitusta ja kehittämistarpeita. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/File/74efa068-e5b4-48c7-9286-e7e3df7d5dd3/0/Kriisity%C3%B6%20huostaanotossa.pdf> [viitattu 16.4.2010].

Kemppinen, P. 2000. Tarinoiden maailmat. Vantaa: Kustannusvalmennus P. & K. Oy.

Kujala, V. 2003. Jaetun vanhemmuuden mahdollisuudet. Helsinki: Sininauhaliitto.

Laaksonen, S. 2004. Huostaanoton, sijaishuollon ja jälkihuollon laatu. Teoksessa: Hujala, A. Puonti, A. Saarnio, T. (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi.

Lapsen ja vanhemman kanssa työskentely huostaanottoprosessin ja sijaishuollon aikana. Oulun seudun lastensuojelun kehittämisyksikkö -hanke. Saatavissa: http://www.sosiaalikollega.fi/hankkeet/kehittamisyksikot/lastensuojelu_kehittamisyksikko/Lapsen%20ja%20vanhemman%20kanssa%20tyoskentely%20huostaanoton%20ja%20sijaishuollon%20aikana.pdf [viitattu 25.8.2010].

Lastensuojelu 2008. Tilastoraportti 19/2009. Suomen virallinen tilasto, Sosiaaliturva 2009. THL. Saatavissa: http://www.stakes.fi/tilastot/tilastotiedotteet/2009/Tr19_09.pdf [viitattu 4.7.2010].

Lastensuojeluasian vireilletulo. Sosiaaliportin internet-sivut. Päivitetty 4.2.2010. Saatavissa: [http://www.sosiaaliportti.fi/fi-](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluntarve/vireilletulo/)
[FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluntarve/vireilletulo/](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluntarve/vireilletulo/) [viitattu 2.4.2010].

Lastensuojeluilmoitus. Sosiaaliportin internet-sivut. Päivitetty 4.2.2010. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/lastensuojelutarve/lastensuojeluilmoitus/> [viitattu 2.4.2010].

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Lastensuojelutarpeen selvitys. Sosiaaliportin internet-sivut. Päivitetty 4.2.2010. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/lastensuojelutarpeenselvitys/> [viitattu 2.4.2010].

Laukka, M. 2001. Sotketut peikon kasvot. Kuvakirjat ja kirjojen kuvat. Teoksessa: Korolainen, T. (toim.) Kirjaseikkailu - Lasten- ja nuortenkirjallisuuden opas. Helsinki: Tammi.

Launis, M. 2001. Kuvituksentutkimus, taiteen funktio ja identiteetti. Teoksessa: Rausi, R. Rättyä, K. (toim.) Tutkiva katse kuvakirjaan. Tampere: Suomen nuorisokirjallisuuden instituutti.

Laurila, A. 1993. Lainaksi annettu lapsi: Sijaiskoti kokemuksia ja ajatuksia. Helsinki: Kirjapaja.

Lund, M. 2006. Miten aikuisten ongelmat vaikuttavat lapseen? Teoksessa: Hansson, J. Oscarsson, C. (toim.) Onnellinen lapsuus. Helsinki: Otava.

Mylläri, A. 2006. Huostaanottojen kriteerit pääkaupunkiseudulla. Heikki Waris - instituutti / SOCCA.

Meriranta, A. 1988. Science fictionin kirjoittaminen Christopher Evansin mukaan. Kosmoskynä 3/1988. Saatavissa: http://kosmoskyna.net/Arkisto/1988/1988-03/Kirjoittajaoppaita_Evans.html [viitattu 24.8.2010].

Oranen, M. 2009. Lasten osallisuus. Sosiaaliportin internet-sivut. Päivitetty: 29.9.2009. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/hallinto/lapsenosallisuus/> [viitattu 2.4.2010].

Puura, K. Lapsen normaali psyykkinen kasvu ja kehitys. Therapia Fennica. Saatavissa: http://www.therapiafennica.fi/wiki/index.php?title=Lapsen_normaali_psyykkinen_kasvu_ja_kehitys [viitattu 28.7.2010].

Päätöksenteko. Sosiaaliportin internet-sivut. Päivitetty 21.12.2009. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/huostaanotto/valmistelu/paatoksentekoprosessi/> [viitattu 16.4.2010].

Remes, I. 2001a. Tarinan anatomia - käytännön ohjeita kirjoittajille. Osa 2: Tarinan rakenne. Saatavissa: http://www.ilkkaremes.com/tyohuone/anatomia_osa2.html [viitattu 24.8.2010].

Remes, I. 2001b. Tarinan anatomia - käytännön ohjeita kirjoittajille. Osa 3: Henkilöt ja juoni. Saatavissa: http://www.ilkkaremes.com/tyohuone/anatomia_osa3.html [viitattu 24.8.2010].

Remes, I. 2001c. Tarinan anatomia - käytännön ohjeita kirjoittajille. Osa 5: Henkilöiden luomisesta. Saatavissa: http://www.ilkkaremes.com/tyohuone/anatomia_osa5.html [viitattu 24.8.2010].

Roos, J. P. 2004. Huostaanotto ja ihmisoikeudet. Teoksessa: Roos, J. P. (toim.) Huostaanottokirja. Turku: Design Nurmisaari.

Räty, T. 2004a. Lapsen huostaanotto. Perusteet ja oikeusvaikutukset. Teoksessa: Roos, J. P. (toim.) Huostaanottokirja. Turku: Design Nurmisaari.

Räty, T. 2004b. Oikeusturvatekijät lastensuojelussa. Teoksessa: Hujala, A. Puonti, A. Saarnio, T. (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi.

Saastamoinen, K. 2008. Lapsen asema sijaishuollossa. Helsinki: Edita Prima Oy.

Sijaishuoltoon siirtyminen. Sosiaaliportin internet-sivut. Päivitetty 31.12.2008. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/siirtyminen/> [viitattu 16.4.2010].

Taskinen, S. Törrönen, M. 2004. Lastensuojelun käsitteistä ja tilasta. Teoksessa: Roos, J. P. (toim.) Huostaanottokirja. Turku: Design Nurmisaari.

Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit. 2004. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto ry.

Väliavaara, C. 2004. Sijoitettu lapsi tunnepyörässä - Menetelmiä ja välineitä lapsilähtöiseen lastensuojeluun. Jyväskylä: Pesäpuu ry.

Woolfson, R. 2001. Virkku Vekara: Tue lapsesi kehitystä. WSOY.

Ylönen, H. 2000. Loihditut linnut: satujen merkitys lapselle. Helsinki: Tammi.

